

อธิบายบาลีไวยากรณ์

| สมาส |

โดย

พระมหาธรรมรงค์ ฐมฺมภาณี ป.ธ.๙

ความหมายและความสำคัญของสมาส

- ☺ คำพูดในแต่ละภาษามีทั้งคำพูดแบบพิสดารคือพูดแบบเต็ม เนื้อความ และมีทั้งคำพูดแบบย่อคือพูดอย่างสั้นแต่ยังสามารถเข้าใจได้ ทั้งได้เนื้อความเท่าเดิมชัดเจนไม่คลุมเครือ
- ☺ ในภาษาไทยก็มีการย่อเช่นนั้นเหมือนกันเช่น “รถเทียมด้วยม้า” ย่อเป็น “รถม้า”; “สัตว์เกิดในน้ำ” ย่อเป็น “สัตว์น้ำ”; หรือ “งานที่ทำในบ้าน” ย่อเป็น “งานบ้าน” เป็นต้น วิธีการย่อดังกล่าวเหล่านี้เป็นประโยชน์ในเวลาพูดและเขียนหนังสือ โดยเฉพาะในบทร้อยกรอง

😊 แม้แต่ในภาษาบาลี ก็มีคำย่อตรงเดียวกัน ถ้าย่อบทตั้งแต่ ๒ บทขึ้นไปให้เข้าเป็นบทเดียวกัน เรียกว่า **สมาส**

😊 **สมาส** แปลว่า บททั้งหลายที่ถูกย่อเข้าด้วยกัน หมายถึงย่อหลาย ๆ บทให้สั้นเพื่อใช้วิฤตติให้น้อยลง และเพื่อจะบังคับให้เนื้อความเนื่องกันในทางสัมพันธ์คือไม่ให้เข้าใจเชวไปว่าไปเข้ากับบทอื่น ๆ ที่อยู่ในประโยคเดียวกัน

😊 “**สมาส**” คำนี้มีที่มาจากนามกิตก์ ลง ณ ปัจจัย เป็นกัมมรูปกัมมสาธนะ ตั้งวิเคราะห์ว่า **สมสฺสเตติ สมาโส** ฯ แปลว่า “บทเหล่าใด อันเขา ย่อมย่อ เหตุนั้น บทเหล่านั้น ชื่อสมาส ฯ”

ประโยชน์ของสมาส

😊 ประโยชน์ของสมาสมมี ๒ อย่าง คือ :-

๑. ทำให้บทหลาย ๆ บทกลายเป็นบทเดียวกัน เช่น

ราชปุริโส มาจาก ราช+ปุริส

วิเคราะห์ว่า รณโณ ปุริโส =ราชปุริโส

ในรูปวิเคราะห์นี้มี ๒ บท คือ “रणโณ” กับ “ปุริโส” เมื่อย่อ
เข้าเป็นสมาสแล้ว เหลือบทเดียวกันคือ “ราชปุริโส”

๒. ทำให้วิภัตติหลาย ๆ วิภัตติกลายเป็นวิภัตติเดียวกัน เช่น

ราชเทวี มาจาก ราช+เทวี วิเคราะห์ว่า รณฺโณ เทวี =ราชเทวี

ในรูปวิเคราะห์นี้มี ๒ วิภัตติ คือ “รณฺโณ” เป็นฉัฏฐีวิภัตติกับ
“เทวี” เป็นปฐมาวิภัตติ

เมื่อย่อเข้าเป็นสมาสแล้วเหลือบทเดียวและมีวิภัตติเดียวที่ปรากฏ
คือ “ราชเทวี” มี ๓ ปฐมาวิภัตติ

วัตถุประสงค์ในการศึกษาสมาส

๑. เพื่อให้เข้าใจวิธีการตั้งวิเคราะห์สมาสประเภทต่าง ๆ
๒. เพื่อช่วยในการแปลความหมายของบทสมาสได้ถูกต้อง
๓. เพื่อนำไปใช้ในการแต่งบทร้อยกรองในภาษาบาลีได้ดียิ่งขึ้น
๔. เพื่อช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจการย่อศัพท์ และสามารถวิเคราะห์สมาสต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง แม่นยำยิ่งขึ้น

สมาสว่าโดยเนื้อความมี ๔ ประการ

๑. สมาสที่มีบทหน้าเป็นคำหลัก ได้แก่

๑) อัพยयीภาวสมาส

๒) วิเสสนุตรตบท กัมมธารยสมาส

๒. สมาสที่มีบทหลังเป็นคำหลัก ได้แก่

๑) กัมมธารยสมาส เฉพาะสมาสย่อย ๆ เหล่านี้ คือ

(๑) วิเสสนบุพพบท

(๒) อุปมาบุพพบท วิเสสนโนปมบท

(๓) สัมภาวนบุพพบท

(๔) อวธารณบุพพบท

๒) ทิคุสมาส

๓) ตัปปุริสสมาส

๓.สมาสที่ทุกบทเป็นคำหลัก ได้แก่

๑) ทวันทวสมาส

๒) วิเสสโนภยบท กัมมธารยสมาส

๔.สมาสที่มีบทหน้าเป็นคำหลักบ้าง มีบทหลังเป็นคำหลักบ้าง แต่มีบทอื่นเป็นประธานเสมอ ได้แก่

๑) พหุพพิหิสมาส

บทที่นำมาย่อเป็นสมาสได้

☺ บทที่นำมาย่อเป็นสมาสได้มี ๓ บท คือ นาม (รวมถึงนามนาม, คุณนาม, สัพพนาม, นามกิตก์, กิริยากิตก์, ตัทธิต) อุปสัค และนิบาต มีตัวอย่าง ดังนี้ :-

๑)นาม กับ นาม	เช่น รมโณ ปุโต	=ราชปุโต
๒)อุปสัค กับ นาม	เช่น นครสุส สมปี	=อุปนคร
๓)นิบาต กับ นาม	เช่น นครสุส พหิ	=พหินคร
๔)นิบาต กับ นิบาต	เช่น น กตวา	=อกตวา
๖)กิตก์ กับ กิตก์	เช่น คโต จ อาคโต จ	=คตาคโต

สมาส ต่างจาก สนธิ

- ☺ **สมาส** ย่อบทกับบทเข้าด้วยกัน โดยการลบวิภัตติของบทหน้าทิ้ง ไม่ว่าจะมิกิบทก็ตาม เมื่อสำเร็จรูปแล้วถือว่าเป็นบทเดียว
- ☺ **สนธิ** ย่อบทกับบทเข้าด้วยกัน โดยการลบสระบ้าง แปลงสระบ้าง ลงสระใหม่บ้าง ทำสระให้ผิดจากเดิมบ้าง คงสระไว้บ้าง ทำสระให้ยาวบ้าง ทำสระให้สั้นบ้าง ซ้อนพยัญชนะบ้าง เมื่อสำเร็จรูปแล้วต้องแยกกันแปล ไม่ถือว่าเป็นบทเดียว

- 😊 สมาสลบวิภัตติ (เว้นอลุตตสมาส)
- 😊 สนธิไม่ลบวิภัตติ (แต่ลบสระที่วิภัตติได้)
- 😊 สมาสรวมหลาย ๆ บทเป็นบทเดียวและแปรรวมกันเป็นคำเดียว
- 😊 สนธิ เอาหลาย ๆ บทมาเขียนต่อกัน แต่แปลแยกกัน

เปรียบเทียบศัพท์ สมาส กับ สนธิ

๑. พุทฺธานํ	ศาสนํ	= พุทฺธศาสนํ	เป็นสมาส
พุทฺธานํ	ศาสนํ	= พุทฺธานศาสนํ	เป็นสนธิ
๒. เทวานํ	อินฺโท	= เทวินฺโท	เป็นสมาส
เทวานํ	อินฺโท	= เทวานมินฺโท	เป็นสนธิ
๓. พุทฺธานํ	โธวาทฺ	= พุทฺโธวาทฺ	เป็นสมาส
พุทฺธานํ	โธวาทฺ	= พุทฺธานโธวาทฺ	เป็นสนธิ
๔. น	อาคโตะ	= อนาคโตะ	เป็นสมาส
น	อากจฺฉติ	= นากจฺฉติ	เป็นสนธิ

บท ต่างจาก ศัพท์

😊 **บท** คือศัพท์ที่นำมาลงวิภัตติแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นวิภัตตินาม หรือวิภัตติอาขยาตก็ตามเรียกว่าบททั้งนั้น เช่น

😊ปฐิส (บุรุษ)	เรียกว่า ศัพท์
😊ปฐิสโส (อ.บุรุษ)	เรียกว่า บท
😊กร (ทำ)	เรียกว่า ศัพท์(ธาตุ)
😊กโต (ทำแล้ว)	เรียกว่า บท

😊 ศัพท์ คือคำที่ยังไม่ลงวิภัตติอย่างหนึ่ง และคำที่ลงวิภัตติไม่ได้อย่างหนึ่งเช่น

😊 ภควन्दู เรียกว่า ศัพท์ เพราะยังไม่ลงวิภัตติ

😊 อุปสัค, นิบาต เรียกว่า ศัพท์ เพราะลงวิภัตติไม่ได้

รูปวิเคราะห์แห่งสมาส

😊 รูปวิเคราะห์แห่งสมาสมีองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ

๑.อนุบท คือ บทน้อยที่เรียงไว้หน้าบทสำเร็จ เป็นบทที่ยังแยกกันอยู่ อาจมีมากกว่า ๒ บทก็ได้

๒.บทปลง คือ บทสมาสที่ย่ออนุบทเหล่านั้นเข้าเป็นอันเดียวกัน จะเรียกว่าบทสำเร็จก็ได้.

ตัวอย่าง มหันโต ปุริโส =มหาปุริโส

มหันโต ปุริโส เรียกว่า อนุบท

มหาปุริโส เรียกว่า บทปลง หรือ บทสำเร็จ

ตัวอย่าง เสฏฐิสฺส ปฺุตฺโต =เสฏฐิปฺุตฺโต

เสฏฐิสฺส ปฺุตฺโต เป็นอนุบท

เสฏฐิปฺุตฺโต เป็นบทสำเร็จ

โดยหลักการนี้ เมื่อตั้งวิเคราะห์สมาสใดก็ตาม ในรูป
วิเคราะห์หนึ่ง ๆ จึงต้องมีทั้งอนุบทและบทสำเร็จ จะขาด
อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

นอกจากนี้ในสมาสคุณนามจะต้องมีอีกบทหนึ่งเรียกว่า
“อัญญบท” แปลตามตัวอักษรว่า บทอื่น ๆ หมายถึงบทที่ไม่
ปรากฏรูปอยู่ในบทสำเร็จของสมาส

บางสมาสกำหนดให้ใช้นามนามเป็นอัญญบพท บางสมาสใช้สัพพนามแทนนามนามวางไว้อนุบพท สรุปว่า อัญญบพทเป็นบพทขยายอนุบพทในรูปวิเคราะห์ และจะกลายเป็นเจ้าของคุณนามบพทนั้นเมื่อเป็นบพทสำเร็จ

ตัวอย่าง ชีณา อาสวา ยสฺส โส = ชีณาสโว (ภิกขุ)

ชีณา อาสวา เป็นอนุบพท

ชีณาสโว เป็นบพทสำเร็จ

ยสฺส โส เป็นอัญญบพทในรูปวิเคราะห์

(ภิกขุ) เป็นอัญญบพทในบพทสำเร็จ

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
ทนต์	ปุริโส	-	-	ทนต์ปุริโส	อ.บุรุษผู้ฝึกแล้ว
อสโส	อาชานีโย	-	-	อสฺสาชานีโย	อ.ม้าตัวอาชาไนย
ธมโม จ	วินโย จ	-	-	ธมฺมวินโย	อ.ธรรมและวินัย
อฏฐ	ปริกุขารา	-	-	อฏฐปริกุขารา	อ.บริหารแปด ท.
อคคินา	ททฺโท	-	-	อคคิททฺโท	อันไฟไหม้แล้ว
มหนตํ	ธนํ	ยสฺส	โส	มทฺทธโน	ผู้มีทรัพย์มาก

คำเรียกอนุบท

😊 อนุบทมี ๒ บทมีชื่อเรียกต่างกันตามที่อยู่หน้าหรือหลัง ส่วนทวนทวสมาสและวิเศษโนภยบทอาจมีอนุบทมากกว่า ๒ บทก็ได้ เพราะนำบทที่มีคุณสมบัติเหมือนกันมาสมาสกัน

๑) อนุบทที่อยู่หน้า เรียกว่า **บุพพบท**

๒) อนุบทที่อยู่หลัง เรียกว่า **อุตตรบท**

ในสองบทนี้บทใดจะเป็นคำหลักหรือคำขยายขึ้นอยู่กับว่าเป็นสมาสใด บางสมาสบุพพบทเป็นคำหลัก อุตตรบทเป็นคำขยาย บางสมาสบุพพบทเป็นคำขยาย อุตตรบทเป็นคำหลักก็มี

😊 คำว่า “มหนฺโต ปุริโส” ใน ๒ คำนี้ คำว่า มหฺนฺโต อยู่หน้า
เรียก บุพพบท คำว่า ปุริโส อยู่หลัง เรียก อุตตรบท

😊 สรุปว่าในรูปวิเคราะห์ของสมาสสามารถกำหนดชื่อเรียกบท
ต่าง ๆ แยกเป็น ๔ บท คือ

๑)บุพพบท

๒)อุตตรบท

๓)บทปลง

๔)อัญญบท

อัญญบทมีเฉพาะในสมาสคุณนามเท่านั้น

เกณฑ์การแบ่งสมาส

☺️สมาสนี้ เมื่อว่าโดยกิจมี ๒ คือ

๑. ลุตตสมาส สมาสที่ลบลวิภัตติ.

๒. อลุตตสมาส สมาสที่ไม่ได้ลบลวิภัตติ.

☺️ลุตตสมาส ได้แก่ บทปลงหรือบทสำเร็จของสมาสที่ลบลวิภัตติเพื่อจะให้มีวิภัตติน้อยลง ถึงแม้จะมีก๊ิบทก็ตามเมื่อเข้าสมาสกันแล้ว ลงวิภัตติแต่เพียงบทหลังเท่านั้น เช่น

๑. คามํ คโต = คามคโต

๒. คิลานสุส เภสชชํ = คิลานเภสชชํ

😊 อลุตตสมาส ได้แก่ บทสำเร็จของสมาสที่คงวิภัตติของบทหน้าไว้ตามเดิมเมื่อเข้าสมาสแล้ว แม้จะนำไปแจกด้วยวิภัตติใดก็ตาม ก็ให้คงวิภัตติเดิมของบทหน้าไว้ ตัวอย่างเช่น

๑. มนสิกาโร. อ.การกระทำไว้ในใจ

มนสิกาโร เป็นอลุตตสมาส เพราะ สฺมิ วิภัตติที่ มน ซึ่งแปลงเป็น ลี ตามแบบมโนคณะยังคงอยู่แม้สมาสกับคำว่า “กาโร” แล้ว เมื่อจะนำไปใช้ให้ลงวิภัตติต่าง ๆ ที่บทหลัง คือ การ (เป็น กาโร, การา, การัม ฯลฯ) ส่วน มนสิ คงวิภัตติไว้ตามเดิม.

๒. ตโยชนวตฺถุ.

อ.เรื่องของคนสามคน

ตโย มาจาก ติ (๓) ลง โย กลายเป็น ตโย เข้าสมาสแล้วไม่ลบ
วิภัตติ เรียกว่า อลุตตสมาส

๓. วิสาขายสหายิกาวตฺถุ. อ.เรื่องแห่งหญิงสหายของนางวิสาขา
วิสาขาย มาจาก วิสาขา ลง ส กลายเป็น วิสาขาย เข้าสมาส
แล้วไม่ลบวิภัตติ เรียกว่า อลุตตสมาส

รูปสำเร็จของสมาส

😊 บทหน้าของสมาส ถ้าเป็น อา. อี. อุ การันต์ เมื่อเข้าสมาสกัน
แล้วต้องรัสสะบ้าง คงไว้ตามเดิมบ้าง มีกฎเกณฑ์ดังนี้

๑. บทหน้าเป็น อา การันต์

ก. ถ้าบทหน้าเป็นบทคุณนาม เดิมเป็น อา การันต์เข้าสมาส
แล้วต้องรัสสะให้สั้น ตามสภาพเดิมของศัพท์นั้น เช่น

-อณฺยุตรา อิตถิ

=อณฺยุตริตถิ, อณฺยุตรอิตถิ

-ปฏิมณฺหิตา อิตถิ

=ปฏิมณฺหิติตถิ, ปฏิมณฺหิตอิตถิ

-โสภณา กณฺญา

=โสภณกณฺญา

ข.ถ้าบทหน้าเป็นบทนามนาม อิทธิลิงค์ เข้าสมาสแล้วไม่ต้อง
รัสสะ ให้คงไว้ตามเดิม เช่น

-กบฏานํ สหสฺสํ =กบฏาสหสฺสํ

-ตารานํ คโน =ตาราคโน

๒. บทหน้าเป็น อี การันต์

ก. อี การันต์ ที่สำเร็จมาจาก อี ปัจจัย ในทัทสสัตถิตัทธิต
เช่น เสฏฐี สิปปี หตถี และ ณี ปัจจัยในนามกิตก์ เช่น
โยคี โยธี เวธี เป็นต้น เมื่อสมาสกันแล้วต้องรัสสะ อี เป็น
อี เสมอ :-

เสฏฐโน ปุตโต =เสฏฐิปุตโต บุตรแห่งเศรษฐี.

โยคินอ วตตํ =โยคिवตตํ วัตรแห่งโยคี.

หตถินอ ยูโธ =หตถียูโธ ผูกของช้าง

ข.อี การันต์ที่เป็นนามนามแท้ หรือที่สำเร็จจากปัจจัยอื่น เช่น ลี, วิ, และ อินี ปัจจัยซึ่งเป็นเครื่องหมายอิทธิลิงค์ เมื่อเข้าสมาสแล้วคงไว้ตามเดิม ไม่ต้องร้สสะ เช่น

:อี การันต์ในบุงลิงค์

ตปสฺสโน กิจจํ	=ตปสฺสีกิจจํ	กิจของผู้มีความเพียร.
เมธาวิโน สุขํ	=เมธาวิสุขํ	สุขของคนมีปัญญา.
ยสสฺสินํ ปริวาโร	=ยสสฺสีปริวาโร	บริวารของคนมียศ
ตปสินํ ญาณํ	=ตปสีญาณํ	ญาณของคนมีตบะ

:อี การ์รนต์ในอิทธิลิ่งค์

อิทธิ เอว รตนํ	=อิทธิรตนํ	แก้วคือหญิง.
อิทธิณํ สทฺโท	=อิทธิสทฺโท	เสียงของหญิง
นทียา ตีรํ	=นทีตีรํ	ฝั่งแห่งแม่น้ำ.
ภரியา สทฺโท	=ภรีสทฺโท	เสียงแห่งกลอง.
ภิกฺขุณีนํ สีลํ	=ภิกฺขุณีสีลํ	ศีลของภิกษุณี.

๓. บทหน้าเป็น อุ การันต์

อุ การันต์ทั้งที่เป็นนามนามแท้และนามนามที่สำเร็จมาจากปัจจัย ถ้าเป็นปุงลิงค์คงรูปก็มี รัสสะก็มี แต่ถ้าเป็นอิทธิลิงค์มักคงรูปเดิมไว้ เช่น:-

:อุ การันต์ในปุงลิงค์

กตณฺณ จ กตเวที จ

=กตณฺณกตเวที

ชนทั้งกตัญญูทั้งกตเวที.

วิญญูสฺส ภาโว

=วิญญูภาโว

ความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้

:อู การันต์ในอิทธิลิงค์

วรุยา สทโท

=วรุสทโท

เสียงแห่งหญิงสาว.

จมุยา ปติ

=จมุปติ

ผู้เป็นใหญ่ในเสนา

ชมพุยา สาขา

=ชมพุสาขา

กิ่งแห่งต้นหว่า

บทสำเร็จของสมาสต่อกันด้วยหลักสนธิ

😊 เวลาเข้าสมาสกันแล้ว เพื่อจะใช้อักษรให้น้อยลงอีก ให้ใช้หลักสนธิมาช่วย ถ้าอยู่ในเกณฑ์ที่จะสนธิได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้:-

ก.เพื่อความไพเราะ

เทวานํ อินฺโท	= เทวินฺโท
ปุริโส อุตฺตโม	= ปุริสุตฺตโม
ปุริโส อาชณฺโณ	= ปุริสาชณฺโณ
สत्ตโต วิเสโส	= สตฺตวิเสโส

ข.เพื่อใช้อักษรให้น้อย

ปณฺจ อินฺทริยานิ =ปณฺจินฺทริยํ

พฺพุทฺธสฺส โอวาทํ =พฺพุทฺโธวาทํ

รณฺโณ ปุตุตฺตํ =ราชปุตุตฺตํ

ธมฺโม จ วินโย จ =ธมฺมวินโย

บทสำเร็จของสมาสต่อกันด้วยพยัญชนะสนธิ

- 😊 ยังมีหลักสนธิอีกอย่างหนึ่งที่มีข้อบังคับให้ใช้ในเวลาเข้าสมาสกันแล้ว คือสัทยโณคะ การซ้อนอักษร การซ้อนอักษรนี้มีกฎดังนี้
- 😊 ถ้าพยัญชนะตัวแรกของบทหลังเป็นพยัญชนะที่ ๒ ในวรรคทั้ง ๕ คือตัว **ข ฉ ฐ ถ ผ** ต้องซ้อนอักษรที่ ๑ ในวรรคนั้นเข้าข้างหน้าเสมอไป ดังนี้:-

ก วรรค : ปุณฺณสุส **เข**ตต์ = ปุณฺณ**ก**เขตต์

จ วรรค : ลีตา **ฉ**ายา = ลีต**จ**ายา

ฎ วรรค : เสฏฺฐีโน **ฐ**านํ = เสฏฺฐี**ฎ**ฐานํ

ต วรรณค : สารีปุตโต **เถ**โร = สารีปุต**ต**เถโร

ป วรรณค : มหนตํ **ผล** = มห**ป**ผล

😊 ถ้าพยัญชนะตัวแรกของบทหลังเป็นพยัญชนะที่ ๔ ในวรรณค ทั้ง ๕ คือตัว **ข ฌ (ฌ ไม่มีใช้เป็นพยัญชนะต้น) ฐ ภ** ต้อง ซ้อนอักษรที่ ๓ ในวรรณค นั้นเข้าข้างหน้าเสมอไป ดังนี้:-

ก วรรณค : เอโก **ข**โน = เอก**ค**ขโน

จ วรรณค : ปฐมํ **ฌ**นํ = ปฐม**ช**ฌนํ

ต วรรณค : มหนตํ **ฐ**นํ = มห**ท**ฐนํ

ป วรรณค : มหนตํ **ภ**ยํ = มห**พ**ภยํ

ชนิดของสมาส

สมาสว่าโดยชื่อมี ๖ อย่าง คือ

๑)กัมมธารยสมาส

๒)ทิกุสมาส

๓)ตัมปปริสสมาส

๔)ทวันทวสมาส

๕)อัพยयीภาวสมาส

๖)พหุพพิหิสมาส

แต่ละสมาสมีสมาสแยกย่อยแตกต่างกันออกไปอีกดังนี้

๑.กัมมธารยสมาส แบ่งเป็น ๖ สมาส คือ

๑)วิเสสนบุพพบท	(วิ.บุพ.กัม.)
๒)วิเสสนุตตรบท	(วิ.นุต.กัม.)
๓)วิเสสโนภยบท	(วิ.โนภย.กัม.)
๔)วิเสสโนปมบท	(วิ.โนปม.กัม.)
๕)สัมภาวนบุพพบท	(สัม.บุพ.กัม.)
๖)อวธารณบุพพบท	(อว.บุพ.กัม.)

นอกจากสมาสทั้ง ๖ นี้แล้วในกัมมธารยสมาสยังมีสมาสพิเศษอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า น บุปพบท กัมมธารยสมาส

ในกัมมธารยสมาสทั้ง ๖ อย่างนี้บางสมาสยังแบ่งออกเป็น
สมาสย่อย ๆ ได้อีกดังนี้

๑) วิเสสนบุพพบท แบ่งออกเป็น ๒ สมาส คือ

(๑) กุบุพพบท มี กุ เป็นบทหน้า

(๒) ปาติบุพพบท มี ป อุปลักเป็นต้นเป็นบทหน้า

๒) วิเสสโนปมบท แบ่งออกเป็น ๒ คือ

(๑) อุปมาบุพพบท มีอุปมาอยู่หน้า

(๒) อุปมานุตตรบท มีอุปมาอยู่หลัง

๒. ทิคุสมาสแบ่งเป็น ๒ สมาส คือ

- ๑) สสมาหารทิคุสมาส (เปลี่ยนเอกวจนะ นปุงสกลิงค์)
- ๒) อสสมาหารทิคุสมาส (คงลิงค์เดิม)

๓. ตัปปุริสะแบ่งเป็น ๖ สมาสตามวิภัตตินาม คือ

- ๑) ทุตียาตัปปุริสะ (ทุ.ตัป.)
- ๒) ตตียาตัปปุริสะ (ต.ตัป.)
- ๓) จตุตถีตัปปุริสะ (จตุ.ตัป.)
- ๔) ปัญจมีตัปปุริสะ (ปัญ.ตัป.)

๕) ฉัญฐิตัพปุริสะ (ฉ.ตัพ.)

๖) สัตตมิตัพปุริสะ (ส.ตัพ.)

๔. ทวันทวสมาส มี ๒ สมาส คือ

๑) สสมาหารทวันทวะ (เปลี่ยนเอกวจนะ นปุงสกลิงค์)

๒) อสสมาหารทวันทวะ (คงลิงค์เดิม)

๕. อัพยयीภาวสมาส มี ๒ สมาส

๑) อุปสัคคปุพพกะ (อุปสัคอยู่หน้า)

๒) นิปาตปุพพกะ (นิปาตอยู่หน้า)

๖.พหูพพิหิสมาส แบ่งเป็น ๕ สมาส ตามลักษณะ คือ

๑)ตุลยาธิกรณพหูพพิหิ แบ่งเป็น ๖ สมาสตามวิภัตติ

(๑)หุติยาพหูพพิหิ อัญญบทลงหุติยาวิภัตติ

(๒)ตติยาพหูพพิหิ อัญญบทลงตติยาวิภัตติ

(๓)จตุตถิพหูพพิหิ อัญญบทลงจตุตถีวิภัตติ

(๔)ปัญจมีพหูพพิหิ อัญญบทปัญจมีวิภัตติ

(๕)ฉกฺฐีพหูพพิหิ อัญญบทลงฉกฺฐีวิภัตติ

(๖)สัตตมีพหูพพิหิ อัญญบทลงสัตตมีวิภัตติ

๒) ฉัฏฐีอุปมาพหุพพิหิ

๓) น บุปพพบทพหุพพิหิ

๔) สห บุปพพบทพหุพพิหิ

๕) ภินนาธิกรณพหุพพิหิ

มีคำขยายอุปมาเป็นฉัฏฐีวิภัตติ

มี น ศัพท์อยู่หน้า

มี สห ศัพท์อยู่หน้า

คำหลักกับคำขยายต่างวิภัตติกัน

กัมมธารยสมาส

คือ สมาสที่ย่อบท ๒ บทอันมีวิภัตติและวจนะเสมอกัน
เข้าเป็นบทเดียวกัน

กัมมธารยสมาส แปลว่า สมาสที่ทรงไว้ซึ่งบททั้งสองให้มีความหมายเสมอกันดูคำว่า กรรม

เหตุที่ท่านนำสมาสนี้ไปเปรียบกับคำว่ากรรมเนื่องจากคำว่า กรรม มีความหมาย ๒ อย่างในคำเดียว คือ

๑)การกระทำ

๒)วิบากของกรรม

คุณลักษณะสองอย่างนี้เป็นของคู่กันเสมอตามหลักศาสนาพุทธ การกำหนดความหมายของสมาสลักษณะนี้เป็นอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่อยู่ในไวยากรณ์บาลี

คำที่เป็นกัมมธารยสมาสก็นัยเช่นเดียวกับคำว่ากรรมเช่นเมื่อ
เอ่ยคำว่า มหาปุริโส ทำให้ทราบความหมายได้ ๒ อย่าง คือ

๑)บุรุษ

๒)ผู้ใหญ่

คำว่า “มหาปุริโส” จึงหมายถึงความเป็นบุรุษและความเป็น
เป็นผู้ใหญ่รวมอยู่ในคนเดียวกัน ลักษณะที่เสมอกันอย่างนี้
แหละเรียกว่า กัมมธารยสมาส

กัมมธารยสมาส แบ่งเป็น ๖ สมาส คือ

๑) วิเสสนบุพพบท

มีบทวิเสสนะอยู่หน้า

๒) วิเสสนุตตรบท

มีบทวิเสสนะอยู่หลัง

๓) วิเสสโนภยบท

มีบททั้งสองเป็นวิเสสนะ

๔) วิเสสโนปมบท

มีบทวิเสสนะเป็นคำอุปมา

๕) สัมภาวนบุพพบท

มีบทสัมภาวนะเป็นบทหน้า

๖) อวธารณบุพพบท

มีบทอวธารณเป็นบทหน้า

😊 น บุพพบท กัมมธารยสมาส มี น คัพทเป็นบทหน้า

๑.๑ วิเศษสนบุพพบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทคุณนาม + บทนามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อคุณนามสมาสกับนามนามคุณนามอยู่หน้านามนามอยู่หลัง เช่น

ปณฺธิโต + ปุริโส = ปณฺธิตปุริโส (อ.บุรุษผู้ฉลาด)

วโร + ธมฺโม = วรธมฺโม (อ.ธรรมอันประเสริฐ)

บ่งว่าเป็นวิเศษสนบุพพบท (เป็นสมาสนามนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า ...ผู้..., ...อัน...

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
มหตี	ธานี	มหาธานี	อ.เมืองใหญ่
มหนุต์	วน	มหาวน	อ.ป่าใหญ่
มหนุโต	ปุริโส	มหาปุริโส	อ.บุรุษใหญ่
โพธิ	สตุโต	โพธิสตุโต	อ.สัตว์ผู้จะตรัสรู้
ธมมิโก	อุปาสโก	ธมมิกอุปาสโก	อ.อุบาสกผู้ตั้งอยู่ในธรรม
ปริวารา	อิติโย	ปริวาริตติโย	อ.หญิงผู้เป็นบริวาร ท.

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 มหพฤษย์

มหนฺตํ ภยํ

อ.ภัยอันใหญ่/อ.ภัยใหญ่

=มหพฤษย์

😊 วีรปุริโส

วีโร ปุริโส

อ.บุรุษผู้กล้าหาญ

=วีรปุริโส

😊 โลहितจนฺทนํ

โลหิตํ จนฺทนํ

อ.จันท์อันแดง/อ.จันท์แดง

=โลหิตจนฺทนํ

😊 กุสลกมฺมํ

กุสลํ กมฺมํ

อ.กรรมอันดี

=กุสลกมฺมํ

- ☺ กณฺหสปปโป อ.งูดำ
 กณฺโห สปปโป =กณฺหสปปโป
- ☺ ปรมปุริโส อ.บุรุษผู้ยอดเยี่ยม
 ปรโม ปุริโส =ปรมปุริโส
- ☺ ปวธมฺโม อ.ธรรมอันประเสริฐ
 ปวโร ธมฺโม =ปวธมฺโม
- ☺ ปฏฺวิสฺสกิตฺถิ อ.หญิงผู้คุ้นเคย
 ปฏฺวิสฺสกา อิตฺถิ =ปฏฺวิสฺสกิตฺถิ

๑.๑.๑ กุบุพพบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

กู, กา, กท + บทนามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อ กุจฉิต, อปฺปก สมาสกับนามนามลบเหลือ กู, กา, กท เช่น

กุจฉิตา + ทาสา = กุทาสา (ทาสผู้นำเกลียด)

กุจฉิตา + ทิฏฐิ = กุทิฏฐิ (ทิฐิอันบัณฑิตเกลียด)

บ่งว่าเป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส (เป็นสมาสนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อนแล้วค้นด้วยคำว่า ...ผู้..., ...อัน...

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
กฺุจฺฉิโต	วาโท	กฺุวาโท	อ.วาทะอันน่าเกลียด
กฺุจฺฉิตํ	อนนํ	กทฺนํ	อ.อาหารอันเลว
กฺุจฺฉิโต	อาภาโร	กทากาโร	อ.อาการอันน่าเกลียด
กฺุจฺฉิโต	ทาโส	กาทาโส	อ.ทาสผู้น่าเกลียด
อปฺปกํ	ปฺุปฺผํ	กฺุปฺุปฺผํ	อ.ดอกไม้อันน้อย
อปฺปกํ	ลวณํ	กาลวณํ	อ.เกลืออันน้อย

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 กุหาโร

อ.ภรรยาผู้นำเกลียด

กุจุฉิโต ทาโร

=กุหาโร

😊 กุปุตโต

อ.บุตรผู้นำเกลียด

กุจุฉิโต ปุตโต

=กุปุตโต

😊 กาปุริโส

อ.บุรุษผู้นำเกลียด

กุจุฉิโต ปุริโส

=กาปุริโส

😊 กุมิตโต

อ.มิตรผู้นำเกลียด

กุจุฉิโต มิตโต

=กุมิตโต

๑.๑.๒ ปาฏิบุพพบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทอุปสรรคอยู่หน้า + บทนามนามอยู่หลัง (อุปสรรคเป็นคำขยาย)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อคุณนามสมาสกับนามนาม ให้เปลี่ยนคุณนามเป็นอุปสรรค เช่น

อนุโก + เถโร = อนุเถโร (อ.พระเถระผู้น้อย)

อธิกัม + สीलัม = อธิสीलัม (อ.ศีลอันยิ่ง)

บ่งว่าเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมธารยสมาส (เป็นสมาสนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อนแล้วค้นด้วยคำว่า ...ผู้..., อัน...

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
วิวิธา	เทสา	วิเทสา	อ.ประเทศต่าง ๆ ท.
อติโก	มานโน	อติมานโน	อ.มานะอันยิ่ง
อธิกาโร	ปติ	อธิปติ	อ.เจ้านายผู้มีหน้าที่อันยิ่ง
อภิโก	ธมโม	อภิธมโม	อ.ธรรมอันยิ่ง
สุนุทร	จริต	สุจริต	อ.ความประพฤติอันดี
ทุณฺณ	จริต	ทุจฺจริต	อ.ความประพฤติอันชั่ว

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ปาวจนน์
ปธานน์ วจนน์

อ.คำอันเป็นประธาน
=ปาวจนน์

😊 สุกนุโธ
สุนุทโร คนุโธ

อ.กลิ่นอันดี
=สุคนุโธ

😊 ทุคฺคนุโธ
ทุฏฺฐุโธ คนุโธ

อ.กลิ่นอันเหม็น
=ทุคฺคนุโธ

😊 อธิเทโว
อธิโก เทโว

อ.เทพผู้ยิ่ง
=อธิเทโว

😊 วิมติ

วิวิธา มติ

อ.ความรู้อันมีอย่างต่าง ๆ

=วิมติ

😊 ปริชโน

ปริวาโร ชโน

อ.ชนผู้เป็นบริวาร

=ปริชโน

😊 อนุทิสา

อนุกา ทิสา

อ.ทิศน้อย

=อนุทิสา

😊 อธิปณฺญา

อธิกา ปณฺญา

อ.ปัญญาอันยิ่ง

=อธิปณฺญา

๑.๒ วิเศษสูตรบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนามนาม + บทคุณนาม (บทหน้าเป็นคำหลัก)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามสมาสกับคุณนามนามนามอยู่หน้าคุณนามอยู่หลัง เช่น

สตฺโต + วิเสโส = สตฺตวิเสโส (อ.สัตว์ผู้วิเศษ)

ธมฺโม + วโร = ธมฺมวโร (อ.ธรรมอันประเสริฐ)

บ่งว่าเป็นวิเศษสูตรบทกัมมธารยสมาส (เป็นสมาสนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อนแล้วค้นด้วยคำว่า ...ผู้..., ...อัน...

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
คุโณ	วิเสโส	คุณวิเสโส	อ.คุณอันวิเสโส
ลาโก	อคโค	ลาภคโค	อ.ลาภอันเลิศ
ยโส	อคโค	ยศคโค	อ.ยศอันเลิศ
นโร	อตุตโม	นรุตตโม	อ.นระผู้สูงสุด
พราหมโณ	มหาสาโล	พราหมณมหาสาโล	อ.พราหมณ์ผู้มหาศาล
คหปติ	มหาสาโล	คหปติมหาสาโล	อ.คหบดีผู้มหาศาล

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ มนุสฺสทลิตฺโต อ.มนุษย์ผู้ขัดสน
 มนุสฺโส ทลิตฺโต =มนุสฺสทลิตฺโต
- ☺ มโหสถมหาปณฺธิโต อ.มโหสถผู้มหาบัณฑิต
 มโหสถโธ มหาปณฺธิโต =มโหสถมหาปณฺธิโต
- ☺ อานนฺตเถโร อ.พระอานนท์ผู้เถระ
 อานนฺโท เถโร =อานนฺตเถโร
- ☺ พุทฺธเสฏฺฐโฐ อ.พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
 พุทฺธโร เสฏฺฐโฐ =พุทฺธเสฏฺฐโฐ

☺ นรเสณฺโฐ
นโร เสณฺโฐ

☺ วิปากาวเสโส
วิปาโก อวเสโส

☺ ขตฺติยปณฺฑิโต
ขตฺติโย ปณฺฑิโต

☺ ขตฺติยมหาสาโล
ขตฺติโย มหาสาโล

อ.นระผู้ประเสริฐ
=นรเสณฺโฐ

อ.วิปากอันเหลือลง
=วิปากาวเสโส

อ.กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต
=ขตฺติยปณฺฑิโต

อ.กษัตริย์ผู้มहाศาล
=ขตฺติยมหาสาโล

(กษัตริย์ผู้มีทรัพย์สมบัติมาก)

☺ พุทธสุขุมाल

พุทฺธ สฺขุมาล

☺ ขตติยสุขุมาล

ขตฺติโย สฺขุมาล

☺ คิหิปาโป

คิหิ ปาโป

☺ สมณปาโป

สมณ ปาโป

อ.พระพุทธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน

=พุทธสุขุมาล

อ.กษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน

=ขตติยสุขุมาล

อ.คฤหส์ถ์ผู้เลวทราม

=คิหิปาโป

อ.สมณผู้เลวทราม

=สมณปาโป

๑.๓ วิเศษโนภยบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทคุณนาม + บทคุณนาม (เป็นคุณนามทั้งหมด)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อคุณนามสมาสกับคุณนาม (เป็นคุณนามทั้งหมด) เช่น

อุจฺจํ จ + นีจํ จ = อุจฺจนีจํ (ฐานัน) (สูงและต่ำ)

กุสฺสา จ + อกุสฺสา จ = กุสฺสากุสฺสา (ธมฺมา) (ดีและไม่ดี)

บ่งว่าเป็นวิเศษโนภยบท กัมมธารยสมาส(เป็นคุณนามล้วน)

😊 วิธีแปล : แปลคุณนามตัวหน้าแล้วค้นด้วยคำว่า ...และ...

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 สนิทธุณโห (มาโส)

สนิทโธ จ อุณโห จ

(อ.ถั่ว) ทั้งนุ่มทั้งร้อน

= สนิทธุณโห (มาโส)

😊 คตาคตา (चना)

คตา จ อาคตา จ

(อ.ชน ท.) ผู้ไปแล้วและมาแล้ว

= คตาคตา (चना)

😊 อุจุจาวจ (กิจจ)

อุจุจ จ อวจ จ

(อ.กิจ) ทั้งสูงทั้งต่ำ

= อุจุจาวจ (กิจจ)

😊 ขุททกมหนต์ (วชข)

ขุททก จ มหนต์ จ

(อ.โทษ) ทั้งเล็กทั้งใหญ่

= ขุททกมหนต์ (วชข)

☺ กณฺหสูกํ (กมฺม)

กณฺหํ จ สูกํ จ

☺ โลณฺมพิโล (รโส)

โลโร จ อมฺพิโล จ

☺ กายิกเจตสิกํ (สุขํ)

กายิกํ จ เจตสิกํ จ

☺ สนฺทิฏฐสมฺภตฺโต (สหาโย)

สนฺทิฏฺฐํ จ สมฺภตฺโต จ

(อ.กรรม) ทั้งดำทั้งขาว

=กณฺหสูกํ (กมฺม)

(อ.รส) ทั้งเค็มทั้งเปรี้ยว

=โลณฺมพิโล (รโส)

(อ.สุข) อันเป็นไปในกายและเป็นไปในจิต

=กายิกเจตสิกํ (สุขํ)

(อ.สหาย) ผู้เห็นกันดีแล้วและคบกันดีแล้ว

=สนฺทิฏฐสมฺภตฺโต (สหาโย)

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
ฉิททำ จ	อวฉิททำ จ	ฉิททาวฉิททำ (วตถุ)	ทั้งมีช่องใหญ่ทั้งมีช่องเล็ก
อนุโธ จ	พธิโร จ	อนุธพธิโร (ชโน)	ทั้งบอดทั้งหนวก
ขณโซ จ	ขุขโซ จ	ขณขขุขโซ (ชโน)	ทั้งกระเผลกทั้งค่อม
ตรุณ จ	มกุล จ	ตรุณมกุล (ปุปุผิ)	ทั้งอ่อนทั้งตุม
อชโร จ	อมโร จ	อชรามโร (ชโน)	ทั้งไม่แก่ทั้งไม่ตาย
ปุพโพ จ	อคโค จ	ปุพพคโค (สัสาโร)	ทั้งเบื้องต้นทั้งเบื้องปลาย

๑.๔.๑ วิสัชนูปมาบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทอุปมา + บทอุปไมย (บทหลังเป็นคำหลัก)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามอุปมาสมาสกับนามนามอุปไมย, คุณนามอุปไมย เช่น

กาโก อิว + สูโร = กากสูโร (ผู้กล้าเพียงดังกา)

วชิรา อิว + ปณฺญา = วชิรปณฺญา (ปัญญาเพียงดั่งเพชร)

บ่งว่าเป็นอุปมาบุพพบท วิสัชนูปมาบท กัมมธารยสมาส

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อนแล้วค้นด้วยคำว่า ...เพียงดั่ง...

อนุบท			บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	อิว	บทหลัง		
ภูริ	อิว	ปณฺญา	ภูริปณฺญา	อ.ปัญญาเพียงตั้งแผ่นดิน
ปุตฺโต	อิว	สิเนโห	ปุตฺตสิเนโห	อ.ความรักเพียงตั้งบุตร
สุรโก	อิว	รโว	สุกรรโว	อ.การร้องเพียงตั้งสุกร
อนฺโธ	อิว	พาโล	อนฺธพาโล (ชโน)	ผู้โง่เพียงตั้งคนบอด
ธิตา	อิว	ฐานํ	ธิตุณฺฐานํ	อ.ฐานะเพียงตั้งธิดา
เพหฺวุ	อิว	ปณฺฑุ	เพหฺวปณฺฑุ (วิณา)	อันเหลือเพียงตั้งมะตูม

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ทิพฺพจกฺขุ

ทิพฺพํ อิว จกฺขุ

อ.จักขุเพียงดังทิพย์

=ทิพฺพจกฺขุ

😊 มาตุฏฺฐานํ

มาตา อิว ฐานํ

อ.ฐานะเพียงดังมารดา

=มาตุฏฺฐานํ

😊 จนฺโทภาโส

จนฺโท อิว โอภาโส

อ.แสงสว่างเพียงดังพระจันทร์

=จนฺโทภาโส

😊 สตฺถกฺวาโต

สตฺถกํ อิว วาโต

อ.ลมเพียงดังศาสตรา

=สตฺถกฺวาโต

😊 สตฤกปณฺญา

สตฤกํ อิว ปณฺญา

😊 สีนฺนาโท

สีโห อิว นนาโท

😊 สีนฺเสยฺยํ

สีโห อิว เสยฺยํ

😊 สงฺขมุขํ

สงฺขํ อิว มุขํ

อ.ปัญญาเพียงตั้งศาสตรา

=สตฤกปณฺญา

อ.การบันลือเพียงตั้งสีหะ

=สีนนาโท

อ.การนอนเพียงตั้งสีหะ

=สีนเสยฺยํ

อ.หน้าเพียงตั้งสังข์

=สงฺขมุขํ

๑.๔.๒ วิเศษโนปมบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

อุปไมย + อุปมา (บทหน้าเป็นคำหลัก)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามอุปไมยสมาสกับนามนามอุปมา เช่น

ญาณ + จกฺขุ อิว = ญาณจกฺขุ (ญาณเพียงจกฺขุ)

ปณฺญา + ปาสาโท อิว = ปณฺญาปาสาโท (ปัญญาเพียงตั้งปราสาท)

บ่งว่าเป็นอุปมานุตตรบทวิเศษโนปมบท กัมมธารยสมาส

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า ...เพียงตั้ง...

อนุบท			บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	อิว		
มุขั	จนุโท	อิว	มุขจนุโท (ปุริโส)	อ.หน้าเพียงตั้งพระจันทร์
ปณฺญา	อาวุโร	อิว	ปณฺญาวุโร	อ.ปัญญาเพียงตั้งอาวุธ
กาฬา	องฺคาโร	อิว	กาฬงฺคารา (ฉวิ)	อันดำเพียงตั้งถ่าน
อุณฺโห	อคฺคิ	อิว	อุณฺหคฺคิ (กาโย)	อันร้อนเพียงตั้งไฟ
มุณิ	ปุงฺคโว	อิว	มุณิปุงฺคโว	อ.ผู้รู้เพียงตั้งโคหนุ่ม
สมฺโน	ปทุมํ	อิว	สมณปทุโม	อ.สมณะเพียงตั้งดอกปทุม

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 มุณีปุงคโว

มุณี ปุงคโว อิว

อ.พระมุณีผู้เพียงดั่งโคหนุ่ม

=มุณีปุงคโว

😊 พุทธนาโค

พุทฺธ นาคอ อิว

อ.พระพุทธเจ้าผู้เพียงดั่งช้างตัวประเสริฐ

=พุทธนาโค

😊 พุทธาธิจโจ

พุทฺธ อธิจโจ อิว

อ.พระพุทธเจ้าผู้เพียงดั่งพระอาทิตย์

=พุทธาธิจโจ

😊 สทฺธมมรฺลล

สทฺธมม รลล อิว

อ.พระสัทธรรมเพียงดั่งรัศมี

=สทฺธมมรฺลล

๑.๕ สัมภาวนบุพพบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

คำยกย่อง, อวดอ้าง, สรรเสริญ (บทสัมภาวนะ) + บทนามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อบทสัมภาวนะสมาสกับนามนาม เช่น

สมโณ อิติ + ปฏิญญา = สมณปฏิญญา (ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ)

ขตติโย อิติ + มาโน = ขตติยมาโน (มานะว่าเป็นกษัตริย์)

บ่งว่าเป็นสัมภาวนบุพพบทกัมมธารยสมาส (เป็นสมาสนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อน แล้วค้นด้วยคำว่า ...ว่าเป็น...

อนุบท			บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	อิติ	บทหลัง		
มหนฺโต	อิติ	สมมโต	มหาสมมโต (ชโน)	ผู้อันชนรู้แล้วว่าเป็นใหญ่
นตฺถิ	อิติ	ทิจฺฐติ	นตฺถิกทิจฺฐติ	อ.ความเห็นว่าไม่มี
สํธุ	อิติ	สมมโต	สํธุสมมโต (ชโน)	ผู้อันมหาชนรู้แล้วว่าดี
อจฺเจทฺโ	อิติ	ทิจฺฐติ	อจฺเจททิจฺฐติ	อ.ความเห็นว่าขาดสูญ
มุตฺตา	อิติ	มตฺตา	มุตฺตมตฺตา (ยกฺขิณฺ)	ผู้สีกว่าพ้นแล้ว
ธีโร	อิติ	สมมโต	ธีรสมมโต (ราชา)	ผู้อันชนรู้แล้วว่ามีปัญญา

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ฌมฺมสฺสณฺญา

ฌมฺโม อิติ สสณฺญา

อ.ความจำหมายว่าเป็นธรรม

=ฌมฺมสฺสณฺญา

😊 อสฺสูกสฺสณฺญา

อสฺสูกอ อิติ สสณฺญา

อ.ความจำหมายว่าเป็นของไม่งาม

=อสฺสูกสฺสณฺญา

😊 อตฺตทิกฺขณฺฐิ

อตฺตทา อิติ สสณฺญา

อ.ความเห็นว่าเป็นอัตตา

=อตฺตทิกฺขณฺฐิ

😊 อตฺถิสฺสณฺญา

อตฺถิ อิติ สสณฺญา

อ.ความจำหมายว่ามีอยู่

=อตฺถิสฺสณฺญา

- ☺ กิเลสสงฺขาโต (มาโร) (อ.มาร) อັນบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่ากิเลส
กิเลส อิติ สงฺขาโต (มาโร) =กิเลสสงฺขาโต (มาโร)
- ☺ นิสินฺนमतฺโต (เสฏฐิ) (อ.เศรษฐี) ผู้สัถกว่านั่งแล้ว
นิสินฺโน อิติ มตฺโต (เสฏฐิ) =นิสินฺนमतฺโต (เสฏฐิ)
- ☺ ปณฺฑิตมาโน อ.มานะว่าเป็นบัณฑิต
ปณฺฑิโต อิติ มาโน =ปณฺฑิตมาโน
- ☺ สสฺสตทิกฺกุชฺฐิ อ.ความเห็นว่าเที่ยง
สสฺสตา อิติ ทิกฺกุชฺฐิ อ.ความเห็นว่าเที่ยง

๑.๖ อวธานบุพพบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

คำจำกัดความ, คำรับรอง (บทอวธาน) + นามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อบทที่เป็นคำจำกัดความ, คำรับรองสมาสกับนามนาม

พุทฺโธ เอว + รตนํ = พุทฺธรตนํ (อ.รตนะคือพระพุทธเจ้า)

สทฺธา เอว + ธนํ = สทฺธาธนํ (อ.ทรัพย์คือศรัทธา)

บ่งว่าเป็นอวธานบุพพบทกัมมธารยสมาส (เป็นสมาสนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักก่อน แล้วค้นด้วยคำว่า ...คือ...

อนุบท			บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	เวย	บทหลัง		
พุทฺธโร	เวย	รัตนํ	พุทฺธรัตนํ	อ.รัตนะคือพระพุทธเจ้า
ปณฺญา	เวย	อาภรณํ	ปณฺญาภรณํ	อ.เครื่องประดับคือปัญญา
จกฺขุ	เวย	ทฺวารโร	จกฺขุทฺวารโร	อ.ทวารคือจักขุ
กิเลโส	เวย	มาโร	กิเลสมาโร	อ.มารคือกิเลส
สีลํ	เวย	สาโร	สีลสาโร	อ.สาระคือศีล
อายุ	เวย	สงฺขารโร	อายุสงฺขารโร	อ.สังขารคืออายุ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 สีสัน

สี ลំ เอะ ธนั

อ.ทรัพย์คือสีล

= สีสัน

😊 ปัญฐาน

ปณฺญา เอะ ธนั

อ.ทรัพย์คือปัญญา

= ปัญฐาน

😊 จกฺขุนฺทริยั

จกฺขุ เอะ อินฺทริยั

อ.อินทริยคือจักขุ

= จกฺขุนฺทริยั

😊 ปณฺญาจกฺขุ

ปณฺญา เอะ จกฺขุ

อ.จักขุคือปัญญา

= ปณฺญาจกฺขุ

😊 รูปารมมณั

รูปั เอะ อารมมณั

😊 รูปารมมณั

รูปั เอะ อารมมณั

😊 ฐมมจกั

ฐมโม เอะ จกั

😊 วสนภาโว

วสนั เอะ ภาโว

อ.อารมณัคัอรูปร

=รูปารมมณั

อ.อารมณัคัอรูปร

=รูปารมมณั

อ.จักรคัอฐรรม

=ฐมมจกั

อ.คัวามเป็นคัออันอยู่

=วสนภาโว

😊 ญาณชาล

ญาณ เอว ชาล

อ.ข่ายคือญาณ

=ญาณชาล

😊 โลกโจโร

โลโก เอว โจโร

อ.โจรคือความโลภ

=โลกโจโร

😊 สรรยนต์

สรริ เอว ยนต์

อ.ยนต์คือสรีระ

=สรรยนต์

😊 ปทเจติย

ปท เอว เจติย

อ.เจติยคือรอยพระบาท

=ปทเจติย

😊 สงฺขเภทกมฺม

สงฺขเภทโท เอว กมฺม

อ.กรรมคือการทำลายซึ่งสงฆ์

=สงฺขเภทกมฺม

😊 หตถีวาหนํ

หตถี เอว วาหนํ

อ.พาหนะคือช้าง

=หตถีวาหนํ

😊 มณिरตนํ

มณี เอว รตนํ

อ.รัตนะคือแก้วมณี

=มณिरตนํ

😊 กามปงฺโก

กาโม เอว ปงฺโก

อ.เปือกตมคือกาม

=กามปงฺโก

๑.๗ น บุปผบท กัมมธารยสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

น ศัพท์ + บทนามนาม, คุณนาม, กิริยาภิตก

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อ น ศัพท์สมาสกับนามนาม, คุณนาม, กิริยาภิตก เช่น

น + สมโน = อสุสมโน (อัย ชโน) (ไม่ใช่สมณะ)

น + กโรนโต = อกโรนโต (อัย ชโน) (ไม่กระทำอยู่)

บ่งว่าเป็น น บุปผบท กัมมธารยสมาส (ปฏิเสธนาม, กิริยา)

😊 วิธีแปล : ปฏิเสธนามแปลว่า ไม่ใช่..., ปฏิเสธกิริยาแปลว่า ไม่...

น บุปพบทกัมมธารยสมาสมีวิธีการเข้าสมาสดังนี้

ถ้าพยัญชนะอยู่หลัง น ให้แปลง น เป็น อ เช่น

น พฺราหฺมโณ = อพฺราหฺมโณ

น สมโณ = อสมโณ

น กโต = อกโต

ถ้าสระอยู่หลัง น ให้แปลง น เป็น อน เช่น

น อสฺสโ = อนสฺสโ

น โอกาโส = อนอกาโส

น อริโย = อนริโย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
น	กุสลา	อกุสลา (ธมฺม)	อันไม่ใช่กุศล
น	มนุสฺโส	อมนุสฺโส (สตฺโต)	ผู้ไม่ใช่มนุษย์
น	อตฺตา	อนตฺตา (ลกฺขณํ)	อันไม่ใช่ตัวตน
น	นิจฺจํ	อนิจฺจํ (ลกฺขณํ)	อันไม่เที่ยง
น	อริโย	อนริโย (ชโน)	ผู้ไม่ใช่พระอริยะ
น	อจฺฉริยํ	อนจฺฉริยํ (การณํ)	อันไม่น่าอัศจรรย์

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ อนิสฺสโร (ชโน) (อ.ชน) ไม่ใช่ผู้เป็นใหญ่
 น อิสฺสโร =อนิสฺสโร (ชโน)
- ☺ อนิฏฐํ (อารมฺมณํ) (อ.อารมณฺ) อันไม่น่าปรารถนา
 น อิฏฐํ =อนิฏฐํ (อารมฺมณํ)
- ☺ อนุปวาโท อ.การไม่ว่าร้าย
 น อุปวาโท =อนุปวาโท
- ☺ อคฺโต (ชโน) (อ.ชน) ผู้ไม่ไปแล้ว
 น คโต =อคฺโต (อัย ชโน)

😊 อปณฺทิตฺโต (ชโน)

น ปณฺทิตฺโต

(อ.ชน) ผู้ไม่ใช่บัณฑิต

=อปณฺทิตฺโต (ชโน)

😊 อฏฺฐานํ (ฐานํ)

น ฐานํ

(อ.ฐานะ) อันไม่ใช่ฐานะ

=อฏฺฐานํ (ฐานํ)

😊 อนฺโณกาโส (ทิวโส)

น โอนฺกาโส

(อ.วัน) อันไม่ใช่โอกาส

=อนฺโณกาโส (ทิวโส)

😊 อโจโร (ปุริโส)

น โจโร

(อ.บุรุษ) ผู้ไม่ใช่โจร

=อโจโร (ปุริโส)

สรุปกัมมธารยสมาส

กัมมธารยสมาส มีรูปสำเร็จแบ่งเป็น ๓ พวก คือ

๑.เป็นนามนามล้วน ได้แก่

๑) วิเสสนบุพพบท

๒) วิเสสนุตรบท

๓) สัมภาวบุพพบท

๔) อวธารณบุพพบท

๒.เป็นคุณนามล้วน ได้แก่ วิเสสโนภยบท

๓.เป็นนามนามบ้าง คุณนามบ้าง ได้แก่ วิเสสโนปมบท

ทฤษฎีสมาส

คือ สมาสที่มีบทหน้าเป็นสังขยา

ทิดุสมาส แปลว่า สมาสที่มีลักษณะเหมือน ทิดุ คัพท์

คำว่า ทิดุ แปลว่า โค ๒ ตัว เหตุที่สมาสนี้เรียกว่า ทิดุ
สมาสเพราะประกอบด้วยลักษณะ ๒ ประการ คือ

๑)มีสังขยาเป็นบทหน้า มีนามนามเป็นบทหลัง

๒)รูปสำเร็จเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์

สมาสใดมีลักษณะดังกล่าวมานี้จัดเป็นทิดุสมาสแน่นอน
จะเห็นว่าสมาสนี้ใกล้เคียงกับวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส
เพียงแต่มีบทขยายเป็นสังขยาคือใช้สังขยาระบุจำนวนของ
นามนามแทนที่จะเป็นคุณนาม

ทิดุสมาสแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑)สมาหารทิดุสมาส คือทิดุสมาสที่มีบทสำเร็จเป็นเอก
วจนะ นปุงสกลิงค์

๒)อสมาหารทิดุสมาส คือทิดุสมาสที่มีบทสำเร็จเป็นเอก
วจนะหรือพหุวจนะก็ได้ แต่มีลิงค์คล้ายตามนามบทหลัง

ส่วนสมาสใดมีบทหน้าเป็นสังขยาแต่บทหลังเป็นคุณนาม
หรือบทหลังมีลิงค์ วจนะ วิภัตติคล้ายตามนามบทอื่นไม่
จัดเป็นทิดุสมาส แต่จะเป็นพหุพพิหิสมาสซึ่งจะแสดงข้างหน้า

๒.๑ สมหาหริทิกุสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บท + บท (สังขยาเป็นคำขยาย + นามนามเป็นคำขยาย)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อสังขยา ๑ - ๙๘ สมาสกับนามนามรูปสำเร็จเป็น เอก. นพุง. เช่น

ตโย + โลกา = ตีโลก (อ.โลก สาม)

ตนิ + รตนานิ = ตีรตน์ (อ.รัตนะ สาม)

บ่งว่าเป็นสมาหริทิกุสมาส

😊 วิธีแปล : แปลนามเป็นคนหลัก แปลสังขยาเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
ปญจ	สิกขาปทานิ	ปญจสิกขาปทํ	อ.สิกขาบทห้า
ฉ	อายตนานิ	สฬายตนํ	อ.อายตนะหก
นว	โลกุตตรา	นวโลกุตตรํ	อ.โลกุตตรธรรมเก้า
เทว	องคุลियो	ทวงคุลํ	อ.นิ้วสอง
ตีณิ	รัตนานิ	ติริตनํ	อ.รัตนะสาม
ทส	พลานิ	ทสพลํ	อ.กำลั่งสิบ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 จตุทฺทิสํ

จตฺตสฺสอํ ทิสํ

อ.ทิสสิ

=จตุทฺทิสํ

😊 ติลกฺขณํ

ตฺธิณิ ลกฺขณานิ

อ.ลักษณะสาม

=ติลกฺขณํ

😊 จตุสจฺจํ

จตฺตาริ สจฺจานิ

อ.สี่จะสี่

=จตุสจฺจํ

😊 ทสสิลํ

ทส สิลาณิ

อ.ศีลสิบ

=ทสสิลํ

😊 ทวีรตต์
เทว รตติโย

อ.ราตรีสอง
=ทวีรตต์ (แปลง อี ที่ รตติ เป็น อ)

😊 ปณจสีล
ปณจ สีล

อ.ศีลห้า
=ปณจสีล

😊 จตุปท
จตุโร ปทา

อ.บทสี่
=จตุปท

😊 ปณจินุทริย
ปณจ อินุทริยานิ

อ.อินทริย์ห้า
=ปณจินุทริย

๒.๒ อสมาหารทิกุสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บท + บท (สังขยาเป็นคำขยาย + นามนามเป็นคำขยาย)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อสังขยา ๑ - ๙๘ สมาสกับนามนามรูปสำเร็จเป็นลิงค์เต็ม เช่น

เอโก + ปุคฺคโล = เอกปุคฺคโล (อ.บุคคลผู้หนึ่ง)

สตฺต + อริยธณานิ = สตฺตอริยธณานิ (อ.อริยทรัพย์ ๗)

บ่งว่าเป็นอสมาหารทิกุสมาส

😊 วิธีแปล : แปลนามเป็นคนหลัก แปลสังขยาเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
ฉ	อภิญญา	ฉฬภิญญา	อ.อภิญญาหก ท.
จตสฺสโต	ปริสา	จตุปริสา	อ.บริษัทสี่ ท.
ตีณิ	ลกฺขณานิ	ติลกฺขณานิ	อ.ลักษณะสาม ท.
ตโย	มาสา	ติมาสา	อ.เดือนสาม ท.
อสีติ	มหาสาวกา	อสีติมหาสาวกา	อ.พระมหาสาวกแปดสิบ ท.
ตโย	ชฎิลา	ติชฎิลา	อ.ชฎิลสาม ท.

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 เอกธมฺโม

เอโก ธมฺโม

อ.ธรรมอันเอก

=เอกธมฺโม

😊 ทวีพาหา

เทว พาหา

อ.แขนสองข้างหลาย

=ทวีพาหา

😊 จตุปปาทา

จตุตาโร ปาทา

อ.เท้าสี่ข้างหลาย

=จตุปปาทา

😊 สัตตาทา

สत्ต อหา

อ.วันเจ็ดข้างหลาย

=สัตตาทา

- ☺ ทวาทสมาสา อ.เดือนสิบสองทั้งหลาย
 ทวาทส มาสา =ทวาทสมาสา
- ☺ ตีสรตติโย อ.ราตรีสามสิบทั้งหลาย
 ตีส์ รตติโย =ตีสรตติโย
- ☺ ตียามา อ.ยามสาม ท.
 ตโย ยามา =ตียามา
- ☺ ปณฺจขนฺธา อ.จันทร์ห้าทั้งหลาย
 ปณฺจ ขนฺธา =ปณฺจขนฺธา

ตัปปริสสมาส

คือ สมาสที่มีบทหลังเป็นคำหลักในเนื้อความ
มีบทหน้าประกอบด้วยวิภัตตินาม
ตั้งแต่ทุติยา-สัตตมีวิภัตติ

ตปฺปุริสสมาส แปลว่า สมาสที่ลักษณะเหมือน ตปฺปุริส ศัพท์

คำว่า ตปฺปุริส แปลว่า บุรุษของพระราชานั้น

หมายความว่า สมาสนี้มีบทหลังเป็นคำหลัก มีบทหน้าเป็นนามประกอบด้วยทุติยา-สัตตมีวิภัตติเป็นคำขยาย เวลาแปลให้แปลบทหลังก่อนเพราะมุ่งเอาเนื้อหาของบทหลังเป็นหลัก ส่วนนามนามตั้งแต่ทุติยาจนถึงสัตตมีย์ให้แปลทีหลัง เช่น

ตสฺส ปุริโส ตปฺปุริโส. แปลว่า อ.บุรุษของพระราชานั้น

จะเห็นว่าสมาสบทนี้มุ่งเอาความหมายของบทหลังคือปุริส ไม่ได้มุ่งเอาพระราชานั้นเป็นความหมายของบทหน้า

คำประสมคำประสมแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ

- ๑) ทศพจน์คำประสม มีบทหน้าเป็นทศพจน์วิภัตติ
- ๒) ศพจน์คำประสม มีบทหน้าเป็นศพจน์วิภัตติ
- ๓) จตุตถคำประสม มีบทหน้าเป็นจตุตถวิภัตติ
- ๔) ปัญจมีคำประสม มีบทหน้าเป็นปัญจมีวิภัตติ
- ๕) ฉกฺษีคำประสม มีบทหน้าเป็นฉกฺษีวิภัตติ
- ๖) สัตตมีคำประสม มีบทหน้าเป็นสัตตมีวิภัตติ

นอกจากคำประสม ๖ อย่างนี้ยังมีคำประสมชนิดพิเศษ
เรียกว่า มัชฌิมคำประสม คือสมาสที่ลบบทกลางทิ้งไป

๓.๑ ทุติยาตัพปุริสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + กิริยาภิตกั

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อบทนามนามทุติยาสมาสกับกิริยาภิตกั เช่น

คามั + คโต = คามคโต (ผู้ไปแล้วสู่บ้าน)

ธมมัม + นิสสิโต = ธมมนิสสิโต (ผู้อาศัยแล้วซึ่งธรรม)

บ่งว่าเป็นทุติยาตัพปุริสสมาส

😊 วิธีแปล : แปลกิริยาภิตกัเป็นคำหลัก แปลนามเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
วยั	ปตฺโต	วยปฺปตฺโต (ชโน)	ผู้ถึงแล้วซึ่งวัย
นิททำ	อุปคโต	นิททุปคโต (ชโน)	ผู้ถึงแล้วซึ่งความหลับ
โสภัก	ปตฺโต	โสภกปฺปตฺโต (ชโน)	ผู้ถึงแล้วซึ่งความไศก
สุขั	อิโต	สุขิโต (ชโน)	ผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข
ปารั	คโต	ปารคโต (ชโน)	ผู้ไปแล้วสู่ฝั่ง
นิพพานั	คโต	นิพพานคโต (ชโน)	ผู้ไปแล้วสู่นิพพาน

☺ ทุกขปฺปตฺตา (สตฺตา)

ทุกข์ ปตฺตา

☺ โสตาปนฺโน (ชโน)

โสตร์ อาปนฺโน

☺ มุหุตฺตสุขํ

มุหุตฺตํ สุขํ

☺ อรณฺญคโต (ภิกฺขุ)

อรณฺญํ คโต

(อ.สัตว์ ท.) ผู้ถึงแล้วซึ่งทุกข์

=ทุกขปฺปตฺตา (สตฺตา)

(อ.ชน) ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส

=โสตาปนฺโน (อุปาสโก)

อ.ความสุขสิ้นกาลหน้อยหนึ่ง

=มุหุตฺตสุขํ

(อ.ภิกษุ) ผู้ไปแล้วสู่ป่า

=อรณฺญคโต (ภิกฺขุ)

☺ รถารุฬโห (เสณฐฐฐ)

รณ อารุฬโห

☺ สขปตโต (ชโน)

สข ปตโต

☺ วสสุปคโต (ภิกขุ)

วสส อูปคโต

☺ ภยปตโต (สตโต)

ภย ปตโต

(ผู้ขึ้นแล้วสู่รถ)

=รถารุฬโห (เสณฐฐฐ)

(อ.ชน) ผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข

=สขปตโต (ชโน)

(อ.ภิกขุ) ผู้เข้าจำแล้วซึ่งพรรษา

=วสสุปคโต (ภิกขุ)

(อ.สัตว์) ผู้ถึงแล้วซึ่งภัย

=ภยปตโต (สตโต)

๓.๒ ตติยาตัพปุริสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + กิริยาภิตกั

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามตติยาสมาสกับนามนาม, คุณนาม, กิริยาภิตกั เช่น

โภเคน + สมฺปนฺโน = โภคสมฺปนฺโน (ผู้ถึงพร้อมด้วยโภคะ)

พุทฺเธน + ภาสีโต = พุทฺธภาสีโต (อันพระพุทธรเจ้าตรัสแล้ว)

บ่งว่าเป็นตติยาตัพปุริสสมาส

😊 วิธีแปล : แปลบทหลังเป็นคำหลัก แปลบทหน้าเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
วิญญูหิ	ครหิโต	วิญญูครหิโต	ผู้อันผู้รู้ติเตียนแล้ว
โรเคน	ปีพิโต	โรคปีพิโต	ผู้อันโรคเบียดเบียนแล้ว
อิจฉาย	ปกโต	อิจฉापกโต	ผู้อันความอิจฉาครอบงำแล้ว
สีเลน	สมปนโน	สีลสมปนโน	ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยศีล
คุณน	ปริปัญโน	คุณปริปัญโน	ผู้บริบูรณ์แล้วด้วยคุณ
ชาติยา	ถทุโร	ชาติถทุโร	ผู้กระต่างเพราะชาติ

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ ญาณสมปยุตต์ (จิตต์) (อ.จิต) อันประกอบแล้วด้วยญาณ
ญาณน สมปยุตต์ = ญาณสมปยุตต์ (จิตต์)
- ☺ วิญญูครหิโต (บุคคล) (อ.บุคคล) ผู้อันผู้รู้วิเศษติเตียนแล้ว
วิญญูหิ ครหิโต = วิญญูครหิโต (บุคคล)
- ☺ อคคิททตัม (ขร) (อ.เรื่อน) อันอันไฟไหม้แล้ว
อคคินา ททตัม = อคคิททตัม (ขร)
- ☺ คุณวุฑฺโฒ (มุนิ) (อ.ผู้รู้) ผู้เจริญแล้วด้วยคุณ
คุณน วุฑฺโฒ = คุณวุฑฺโฒ (มุนิ)

๓.๓ จตุตถัตถ์ปปริสสมาส

☺ ลักษณะของสมาส

บทนาม + บทนาม, บทนาม + บทคุณนาม, กิริยากิตก์

☺ เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามจตุตถัสมาสกับนามนาม, คุณนาม, กิริยากิตก์ เช่น

คิลานสฺส + เภสชฺช = คิลานเภสชฺช (อ.ยาเพื่อคนไข้)

กุลสฺส + ปทุญฺโฐ = กุลปทุญฺโฐ (ผู้ประทุษร้ายต่อตระกูล)

บ่งว่าเป็นจตุตถัตถ์ปปริสสมาส

☺ วิธีแปล : แปลบทหลังเป็นคำหลัก แปลบทหน้าเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
อาคนตุกสฺส	ภตฺตํ	อาคนตุกภตฺตํ	อ.ภักตรเพื่อภิกษุผู้จรมา
กฐินสฺส	ทุสฺสํ	กฐินทุสฺสํ	อ.ผ้าเพื่อกฐิน
คิลานสฺส	เภสชฺชํ	คิลานเภสชฺชํ	อ.ยาเพื่อคนไข้
สงฺฆสฺส	ทานํ	สงฺฆทานํ	อ.ทานเพื่อพระสงฆ์
คมิกสฺส	ภตฺตํ	คมิกภตฺตํ	อ.ภักตรเพื่อภิกษุผู้จะไป
พหุชนาย	หิตํ	พหุชนหิตํ	อ.ประโยชน์แก่ชนหมู่มาก

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 คิลานภตต์

คิลานสุส ภตต์

😊 โลกहित (พุทฺโธ)

โลกสุส หิต

😊 สงฆภตต์

สงฆสุส ภตต์

😊 ภตฺตตณฺฑุลา

ภตฺตสุส ตณฺฑุลา

อ.ภัตรเพื่อภิกษุผู้เป็นไข้

=คิลานภตต์

(อ.พระพุทธเจ้า) ผู้เกื้อกูลแก่ชาวโลก

=โลกहित (พุทฺโธ)

อ.ภัตรเพื่อพระสงฆ์

=สงฆภตต์

อ.ข้าวสารเพื่อข้าวสวย

=ภตฺตตณฺฑุลา

๓.๔ ปัญจมีตัพปริสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + บทนาม, บทนาม + บทกิริยาภิตกั

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามปัญจมีสมาสกับนามนาม, คุณนาม, กิริยาภิตกั เช่น

อุทกสฺมา + ภยํ = อุทกภยํ (อ.ภัยจากน้ำ)

สคฺคสฺมา + จูโต = สคฺคจูโต (ผู้เคลื่อนแล้วจากสวรรค์)

บ่งว่าเป็นปัญจมีตัพปริสสมาส

😊 วิธีแปล : แปลบทหลังเป็นคำหลัก แปลบทหน้าเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
ปาปา	วิริหิโต	ปาปวิริหิโต	ผู้เว้นแล้วจากบาป
ปิณฑปาตา	ปฏิกุกนุโต	ปิณฑปาตปฏิกุกนุโต	ผู้กลับแล้วจากบิณฑบาต
สมาปตติยา	วุณฺณฐิโต	สมาปตติวุณฺณฐิโต	ผู้ออกแล้วจากสมาบัติ
มุสาวาทา	ปฏิวีรโต	มุสาวาทปฏิวีรโต	ผู้เว้นแล้วจากมุสาวาท
มรณภยา	ภีโต	มรณภยภีโต	ผู้กลัวแล้วต่อมรณภัย
อคคิโต	ภยํ	อคคิภยํ	อภัยแต่ไฟ

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ พนฺธนมุตฺโต (อริโย) (อ.พระอริยะะ) ผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก
 พนฺธนสฺมา มุตฺโต = พนฺธนมุตฺโต (อริโย)
- ☺ กมฺมสมุฏฺฐิตํ (รูป) (อ.รูป) อันตั้งขึ้นแล้วจากกรรม
 กมฺมโต สมฺมุฏฺฐิตํ = กมฺมสมุฏฺฐิตํ (รูป)
- ☺ นครนิกฺคโต (วาณิโช) (อ.พ่อค้า) ผู้ออกไปแล้วจากเมือง
 นครสฺมา นิกฺคโต = นครนิกฺคโต (วาณิโช)
- ☺ รุกฺขปตฺติํ (ผล) (อ.ผลไม้) อันหล่นแล้วจากต้นไม้ม
 รุกฺขสฺมา ปตฺติํ = รุกฺขปตฺติํ (ผล)

๓.๕ ฉันทวิธีตั้งปุริสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + บทนาม, บทคุณนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อบทนามนามฉันทวิธีสมาสกับนามนาม, คุณนาม เช่น

เสฏฐิสฺส + ปุตุโต = เสฏฐิปุตุโต (อ.บุตรของเศรษฐี)

รณโณ + ปุตุโต = ราชปุตุโต (อ.บุตรของพระราช)

บ่งว่าเป็นฉันทวิธีตั้งปุริสสมาส

😊 วิธีแปล : แปลบทหลังเป็นคำหลัก แปลบทหน้าเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
ภิกขุสุต	สงฺໄໝ	ภิกขุสงฺໄໝ	อ.หมู่แห่งภิกษุ
พุทธสุต	วจนํ	พุทธวจนํ	อ.คำสอนของพระพุทธเจ้า
ธณฺญานํ	ราสี	ธณฺญุราสี	อ.กองแห่งข้าวเปลือก
รุกฺขสุต	สาขา	รุกฺขสาขา	อ.กิ่งแห่งต้นไม้
อิตฺถียา	สทฺໄທ	อิตฺถีสทฺໄທ	อ.เสียงแห่งหญิง
วนสุต	ปติ	วนปฺปติ	อ.เจ้าแห่งป่า

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ราชปุริโส

รณโณ ปุตโต

อ.บุรุษของพระราชา

=ราชปุริโส

😊 พุทธสาวโก

พุทธสส สาวโก

อ.สาวกของพระพุทธเจ้า

=พุทธสาวโก

😊 พุทธรูป

พุทธสส รูป

อ.รูปของพระพุทธเจ้า

=พุทธรูป

😊 รุกขมุล

รุกขสส มุล

อ.โคนของต้นไม้

=รุกขมุล

๓.๖ สัตตมิตัปปริสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + บทนาม, บทนาม + บทคุณนาม, กิริยาภิตกั

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อบทนามนามสัตตมิตสมาสกับนามนาม, คุณนาม, กิริยาภิตกั เช่น

รูป + สลฺย = รูปสลฺย (อ.สลฺยในรูป)

สํสเร + ทุกขํ = สํสเรทุกขํ (อ.ทุกขํในสงสเร)

บ่งว่าเป็นสัตตมิตัปปริสสมาส (เป็นสมาสนามนาม)

😊 วิธีแปล : แปลบทหลังเป็นคำหลัก แปลบทหน้าเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
วิกาล	โภชนํ	วิกาลโภชนํ	อ.การกินในเวลาวิกาล
อรณฺเณ	วาโส	อรณฺณวาโส	อ.การอยู่ในป่า
ธมฺเม	ปติฏฺฐิตํ	ธมฺมปติฏฺฐิตํ (ชโน)	ผู้ดำรงอยู่แล้วในธรรม
สํเสเท	ชาโต	สํเสทชาโต (สตุโต)	ผู้เกิดในที่ขึ้นแฉะ
ชลาพุสมํ	ชาโต	ชลาพุชาโต (สตุโต)	ผู้เกิดในครรภ์
มนสิ	กโต	มนสิกโต (ธมฺโม)	อันกระทำไว้แล้วในใจ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ฌมฺมรโต (ภิกขุ)

ฌมฺเม รโต

(อ.ภิกษุ) ผู้ยินดีแล้วในธรรม

= ฌมฺมรโต (ภิกขุ)

😊 สีสํวฺโต (ภิกขุ)

สีเส สํวฺโต

(อ.ภิกษุ) ผู้สำรวมแล้วในศีล

= สีสํวฺโต (ภิกขุ)

😊 คามสฺกุโร

คาเม สฺกุโร

อ.สุกรในหมู่บ้าน

= คามสฺกุโร

😊 สมฺพุทฺทมจฺฉา

สมฺพุทฺเท มจฺฉา

อ.ปลาในทะเล ท.

= สมฺพุทฺทมจฺฉา

๓.๗. มัชฌิมโลปทัปปุริสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + บทกิริยาภิกิตก์ + บทนาม รูปสำเร็จลบบทกลางทั้ง

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อบทนามนาม (ทุ. - ส.) สมาสกับกิริยาภิกิตก์และนามนาม บทสำเร็จลบบทกิริยาภิกิตก์ในท่ามกลางทั้งเสีย

อสฺเสน ยุตฺโต รโถ = อสฺสรโถ (รถเทียมแล้วด้วยม้า)

บ่งว่าเป็นมัชฌิมโลป ทัปปุริสสมาส

😊 วิธีแปล : แปลบทหลังเป็นคำหลัก บทหน้าเป็นคำขยายกิริยาภิกิตก์

อนุบท			บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทกลาง	บทหลัง		
อสฺเสหิ	ยุตฺโต	รโถ	อสฺสรโถ	อ.รถอันเทียมแล้วด้วยม้า
ตเลหิ	สํสฺญโร	โธทโน	ติโลทโน	อ.ข้าวอันเจือแล้วด้วยงา
มคฺเคน	ยุตฺตํ	จิตฺตํ	มคฺคจิตฺตํ	อ.จิตอันประกอบแล้วด้วยมรรค
ชีเรน	สํสฺญโร	โธทโน	ชีโรทโน	อ.ข้าวอันเจือแล้วด้วยน้ำมัน
เอเกน	อธิกา	ทส	เอกาทส	สิบเอ็ด (สิบยิ่งด้วยหนึ่ง)
โมเหณ	ยุตฺตํ	จิตฺตํ	โมหจิตฺตํ	อ.จิตอันประกอบแล้วด้วยโมหะ

ตัวอย่างคำศัพท์

☺ กฏฐาคาโร

กฏฐเณน กโต อคาโร

อ.เรือนอันบุคคลทำแล้วด้วยไม้

=กฏฐาคาโร

☺ สนตกภิกขุ

สนตเกน ตุณฺโฐ ภิกขุ

อ.ภิกษุผู้ยินดีแล้วด้วยของที่มีอยู่

=สนตกภิกขุ

☺ สทฺธราชิตตํ

สทฺธาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ

อ.จิตอันประกอบแล้วด้วยสัทธา

=สทฺธราชิตตํ

☺ โลภจิตตํ

โลภาน สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ

อ.จิตอันประกอบแล้วด้วยโลภะ

=โลภจิตตํ

☺ กายกมฺม์

กาเยน กตฺ กมฺม์

อ.กรรมอันบุคคลทำแล้วด้วยกาย

=กายกมฺม์

☺ วจีกมฺม์

วจสา กตฺ กมฺม์

อ.กรรมอันบุคคลทำแล้วด้วยวาจา

=วจีกมฺม์

☺ มโนกมฺม์

มนสา กตฺ กมฺม์

อ.กรรมอันบุคคลทำแล้วด้วยใจ

=มโนกมฺม์

☺ กุฑฺฑาทลกมฺม์

กุฑฺฑาเลน กตฺ กมฺม์

อ.กรรมอันบุคคลทำแล้วด้วยจอบ

=กุฑฺฑาทลกมฺม์

☺ ความกมม

คาเม กาทพพ กมม

☺ สุขิกมม

สุขิยา กาทพพ กมม

☺ วาสิกมม

วาสิยา กาทพพ กมม

☺ ปรสุกมม

ปรสุนา กาทพพ กมม

อ.กรรมอันตนพึงทำในหมู่บ้าน

=ความกมม

อ.กรรมอันบุคคลพึงทำด้วยเข็ม

=สุขิกมม

อ.กรรมอันบุคคลพึงทำด้วยมีด

=वासิกมม

อ.กรรมอันบุคคลพึงทำด้วยขวาน

=ปรสุกมม

ทวนทวสมาส

คือ สมาสที่มีบททั้งสองเป็นนามนาม
รวบรวมนามนามจำพวกเดียวกัน ประเภทเดียวกัน เข้า
เป็นบทเดียวกัน

ทวนทวสมาส แปลว่า สมาสที่รวมนามนามซึ่งมีวิภัตติ
เสมอกันให้เป็นบทเดียวกัน ในคัมภีร์บาลีใหญ่เรียกว่า ทวนท
สมาสบ้าง จัดถสมาสบ้าง

วิธีการของสมาสนี้คือการรวมนามนาม ๒ บทหรือมากกว่า
นั้นซึ่งอาจมีลิงค์ต่างกันได้แต่ต้องมีวิภัตติเสมอกันเข้าเป็นบท
เดียวกัน รูปสำเร็จของทวนทวสมาส มี ๒ แบบคือ

- ๑) เป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์อย่างเดียว
- ๒) เป็นพหุวจนะ มีลิงค์คล้อยตามคำหลัง

ทวันทวสมาสแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑)สมาหารทวันทวสมาส คือทวันทวสมาสที่มีบทสำเร็จเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์อย่างเดียว

๒)อสมาหารทวันทวสมาส คือทวันทวสมาสที่มีบทสำเร็จเป็นพหุวจนะมีลิงค์คล้อยตามนามบทหลัง

นอกจากนี้ยังมีทวันทวสมาสชนิดพิเศษอีกหลายอย่างแต่ชนิดที่ควรศึกษาในเบื้องต้นนี้มี ๒ อย่าง คือ

๑)ปุพเพกเสสสมาส

๒)ปเรกเสสสมาส

๔.๑ สมหาทวันทวสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนามนาม + บทนามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามสมาสกับนามนามรูปสำเร็จเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์

สมโถ จ + วิปสสุนา จ = สมถวิปสสนํ (สมถะและวิปัสสนา)

อหิ จ + นกฺโถ จ = อหินกฺลํ (งูและพังพอน)

บ่งว่าเป็นสมาหาทวันทวสมาส (เป็นสมาสนามนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักตัวแรกก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า ...และ...

อนุบท				บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	จ	บทหลัง	จ		
สุข	จ	ทุกข์	จ	สุขทุกข์	อ.สุขและทุกข์
กุศล	จ	อกุศล	จ	กุศลอกุศล	อ.กุศลและอกุศล
รัตติ	จ	ทิว	จ	รัตนทิว	อ.คืนและวัน
หิริ	จ	โอตตปป	จ	หิโรตตปป	อ.หิริและโอตตปปะ
อติ	จ	จมน	จ	อติจมน	อ.ดาบและโล่
ยัค	จ	นงค	จ	ยัคนงค	อ.แอกและไถ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 กณฺณนาสํ

กณฺณา จ นาสา จ

อ.หูและจมูก

=กณฺณนาสํ

😊 ทํสมกสํ

ทํสา จ มกสา จ

อ.เหลือบและยุ้ง

=ทํสมกสํ

😊 พิฬารมุสิกํ

พิฬารา จ มุสิกกา จ

อ.แมวและหนู

=พิฬารมุสิกํ

😊 ปาณิปาห์

ปาณิ จ ปาทา จ

อ.มือและเท้า

=ปาณิปาห์

๔.๒ สมหาหรรทวันทวสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนามนาม + บทนามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามสมาสกับนามนามรูปสำเร็จเป็นพหู. มีลิงค์ตามเดิม

อคฺคิ จ + ธูมา จ = อคฺคิธูมา (ไฟและควัน)

มาตา จ + ปิตโร จ = มาตาปิตโร (มารดาและบิดา)

บ่งว่าเป็นอสมาหรรทวันทวสมาส (เป็นสมาสนามนาม)

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักตัวแรกก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า ...และ...

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 เทวมनुสฺสา

เทโว จ มนุสโส จ

อ.เทวดาและมนุษย์ ท.

=เทวมนุสฺสา

😊 ขตฺตียพฺรหฺมณา

ขตฺตโย จ พุราหฺมโณ จ

อ.กษัตริย์และพราหมณ์ ท.

=ขตฺตียพฺรหฺมณา

😊 เวสส์สุททา

เวสโตะ จ สุธโตะ จ

อ.แพทย์และศุภร ท.

=เวสสุตาทา

😊 **คามนิคมชนปทา**

คาโม จ นิคโม จ ชนปโท จ =คามนิคมชนปทา

อ.คามและนิคมและชนบท ท.

=ความนิคมชนบท

อนุบท				บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	จ	บทหลัง	จ		
นาม	จ	รูป	จ	นามรูปานิ	อ.นามและรูป ท.
หตถิ	จ	อสุโส	จ	หตถิอสุสา	อ.ช้างและม้า ท.
ปตฺโต	จ	จีวร	จ	ปตฺตจีวรานิ	อ.บาตรและจีวร ท.
ทาสี	จ	ทาโส	จ	ทาสีทาสา	อ.นางทาสและทาส ท.
คาโม	จ	นิคโม	จ	คามนิคโม	อ.หมู่บ้านและนิคม ท.
ธมโม	จ	วินโย	จ	ธมมวินโย	อ.ธรรมและวินัย

๔.๓ ปุพเพกเสสสมาส

☺ ลักษณะของสมาส

บทนามนาม + บทนามนาม

☺ เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามสมาสกับนามนาม รูปสำเร็จลงบทหลังเหลือไว้แต่บทหน้าเพียง ๑ บท และเป็นพหูพจน์อย่างเดียว

สารีปุตโต จ โมคคัลลาน จ = สารีปุตตา

บ่งว่าเป็นปุพเพกเสสสมาส

☺ วิธีแปล : แปลคำหลักตัวแรกก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า ...และ...

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 อุปาสกา

อ.อุบาสกและอุบาสิกา ท.

อุปาสโก จ อุปาสิกา จ =อุปาสกา

😊 เทวियो

อ.พระเทวีและหญิงบริวาร ท.

เทวี จ บริวาริตถิโย จ =เทวियो

😊 มาตโร

อ.มารดาและบิดา ท.

มาตา จ ปิตโร จ =มาตโร

😊 อนรุทุโร จ ภาทุติโย จ กิมพิโล จ ภาคฺคฺ จ โกณฺทณฺโณ จ
เรวโต จ อานนฺโท จ =อนรุทุธา

😊 อ.พระอนรุทุธะและพระภักทียะและพระกิมพิละและพระภักคฺคฺ
และพระโกณฺทณฺณะและพระเรวตะและพระอานนทฺ ท.

😊 (ม.ม.๑๓/๑๙๖/๑๕๙)

๔.๔ ปрекเสสสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนามนาม + บทนามนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนามสมาสกับนามนาม รูปสำเร็จลงบทหน้าเหลือไว้แต่บท
หลังเพียง ๑ บท และเป็นพหูพจน์อย่างเดียว

สมโน จ **พฺราหฺมโน** จ =พฺราหฺมณา (สมณะและพราหมณ์ ท.)

บ่งว่าเป็นบุพเพกเสสสมาส

😊 วิธีแปล : แปลคำหลักตัวแรกก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า ...และ...

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ทายิกา

ทายโก จ ทายิกา จ

อ.ทายกและทายิกา ท.

=ทายิกา

😊 สूरिया

จนุโท จ สूरियो จ

อ.พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.

=สूरिया

😊 ทาสา

ทาสี จ ทาโส จ

อ.ทาสและทาสี ท.

=ทาสา

😊 ปุมา

อิตถิ จ ปุมา จ

อ.หญิงและชาย ท.

=ปุมา

บทที่สามารถรวบรวมเข้าเป็นสมาหารทวันทวสมาสนั้นต้องมี
ลักษณะเดียวกัน อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน มีรายละเอียดดังนี้

๑.บทที่หมายถึงอวัยวะของสัตว์

๒.บทที่หมายถึงเครื่องดนตรี

๓.บทที่หมายถึงเครื่องมือทุกประเภท

๔.บทที่หมายถึงยุทธโธปกรณ์ในกองทัพ

๕.บทที่หมายถึงสัตว์เล็กสัตว์น้อย

๖.บทที่หมายถึงสัตว์ที่เป็นศัตรูตรงข้ามกัน

๗.บทที่มีกิจหรือหน้าที่คล้ายกัน

๘.บทที่มีเนื้อความเป็นลักษณะเดียวกัน

๙.บทที่ใช้นับจำนวนกับจำนวนที่ถูกนับ

๑๐.บทที่หมายถึงอาชีพต่าง ๆ

๑๑.บทที่หมายถึงทิศต่าง ๆ

อภยยัภาวสมาส

คือ สมาสที่มีบทหน้าเป็นอภยยคัพท

อัพยยิภาวสมาส แปลว่า สมาสที่มีอัพยยศัพท์เป็นบทหน้า
วิธีการของสมาสนี้คือการเอาอุปสรรคและนิบาตมาไว้หน้านาม
นามเมื่อเป็นสำเร็จ เวลาแปลเอาอุปสรรคและนิบาตเป็นคำหลัก
เสมอ แต่ในเวลาตั้งวิเคราะห์ให้อานามนามมาไว้หน้า ส่วนอุปสรรค
นิบาตหรือคำแทนนิบาตและอุปสรรคให้วางไว้หลัง สมาสนี้มีรูป
สำเร็จเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์เท่านั้น

ดังนั้นสมาสใดแม้มีอุปสรรคอยู่หน้าแต่ไม่ได้มีรูปสำเร็จเป็นเอก
วจนะ นปุงสกลิงค์ก็ไม่นับเป็นอัพยยิภาวสมาสแต่อย่างใด เช่น
อนุเถโร พระเถระผู้น้อย, อธิสกุภาโร ลักการะอันยิ๊ง เป็นต้น

วิธีการตั้งรูปวิเคราะห์

๑) หานามนาม, คุณนามบทอื่นที่มีความหมายเดียวกับอุปสรรค และนิบาตมาลงปฐมวิภัติ เปลี่ยนเป็นประธานในรูปวิเคราะห์

๒) นามนามที่อยู่ในสมาสให้ประกอบวิภัติตามคำแปล วางไว้หน้าสุดในรูปวิเคราะห์

๓) อพยยิภาวสมาสบางตัวให้ใช้อุปสรรคหรือนิบาตนั้นเป็นคำหลักในประโยคได้เลย โดยไม่ต้องหาคำนามนาม, คุณนามมาแทน เนื่องจากไม่มีคำที่สามารถแทนได้

๔) รูปสำเร็จของสมาสต้องเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์เท่านั้น

๕.๑ อุปสรรคคัพพกะ อพยยิภาวสมาส

☺ ลักษณะของสมาส

อุปสรรค+บทนามนาม

☺ วิธีการสมาส

เมื่ออุปสรรคสมาสกับนามนาม ใช้คำอื่นแทนอุปสรรคในรูปวิเคราะห์
วางนามนามไว้หน้าลงวิภัตติตามคำแปล วางคำแทนอุปสรรคไว้หลัง
นครสุส + สมิปี =อุปนคร (ที่ใกล้แห่งเมือง)

☺ วิธีแปล : แปลอุปสรรคเป็นคำหลัก แปลนามนามเป็นคำขยาย เชื่อม
นามนามด้วยคำแปลอายตนิบาตตามวิภัตติที่ลงในรูปวิเคราะห์

ลักษณะพิเศษของอัพยयीภาวสมาส

- ๑) มีอุปสรรคหรือนิบาตอยู่หน้า
- ๒) รูปสำเร็จเป็นนบุงสกลิงค์
- ๓) อุปสรรคและนิบาตนั้นต้องแปลก่อน (แปลเป็นคำหลัก)
- ๔) แปลนามนามที่อยู่ในสมาสเป็นคำขยาย

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
อตฺตานํ	ปฏิวตฺตตีติ	ปัจจุตตํ	อ.ความเป็นไปเฉพาะซึ่งตน
วาทํ	อนุวตฺตตีติ	อนุวาทํ	อ.ความเป็นไปตามซึ่งลม
รูปสฺส	โยคํ	อนุรูปํ	อ.ความสมควรแก่รูป
อหฺมมาสสฺส	ปฏฺฐิปาณฺนิ	อนุวหฺมมาสํ	อ.ลำดับแห่งเดือนด้วยทั้งกิ่ง
ปทํ	อนุวตฺตตีติ	อนุปทํ	อ.ความเป็นไปตามซึ่งรอยเท้า
ปุพฺพํ	อนุวตฺตตีติ	อนุปุพฺพํ	อ.ความเป็นไปตามซึ่งลำดับ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 อนุรถ์

รถสุส ปจฉา

อ.ข้างหลังแห่งรถ

=อนุรถ์

😊 อูปวิหาร

วิหารสุส สมิป

อ.ที่ใกล้แห่งวิหาร

=อูปวิหาร

😊 อูปวน

วนสุส สมิป

อ.ที่ใกล้แห่งป่า

=อูปวน

😊 นิมมกชิก

นิมมกชิกาน อภาโว

อ.ความไม่มีแห่งแมลงวัน

=นิมมกชิก

๕.๒ นิบาตปุพพกะ อพยยิภาวสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

นิบาต+บทนามนาม

😊 วิธีการสมาส

เมื่อนิบาตสมาสกับนามนาม ในรูปวิเคราะห์วางนามนามไว้หน้าลง

วิภัตติตามคำแปล วางนิบาตหรือคำแทนนิบาตไว้หลัง

ปพฺพตฺสฺส + ติโร = ติโรปพฺพตํ (ภายนอกแห่งภูเขา)

😊 วิธีแปล : แปลนิบาตเป็นคำหลัก แปลนามนามเป็นคำขยาย เชื่อม นามนามด้วยคำแปลอายตนิบาตตามวิภัตติที่ลงในรูปวิเคราะห์

อนุบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง		
ภตฺตสฺส	ปจฺฉา	ปจฺฉาภตฺตํ	อ.ภายหลังแห่งภัตฺร
ภตฺตสฺส	ปุเร	ปุเรภตฺตํ	อ.กาลก่อนแห่งภัตฺร
กมฺสฺส	ปฺปิปาฏิ	ยถากุกมํ	อ.ตามลำดับ
พลสฺส	ปฺปิปาฏิ	ยถากุกมํ	อ.ตามกำลัง
นฺครสฺส	อนฺโต	อนฺโตนฺครํ	อ.ภายในแห่งเมือง
นฺครสฺส	พหิ	พหิณฺครํ	อ.ภายนอกแห่งเมือง

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 อนุตราปณ

อาปนฺสฺส อนุตรา

อ.ระหว่างแห่งตลาด

=อนุตราปณ

😊 อนุตรวีถิ

วีถียา อนุตรา

อ.ระหว่างแห่งถนน

=อนุตรวีถิ

😊 ยถาสทฺธ

สทฺธาย ปฏฺฐิปาฏฺฐิ

อ.ลำดับแห่งความศรัทธา

=ยถาสทฺธ

😊 ยาวสุข

สุขสฺส ยตฺตํ ปริจฺเฌท

อ.กำหนดเพียงไรแห่งชีวิต

=ยาวสุข

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 อูปริปาสาท

ปาสาทสฺส อูปริ

อ.เบื้องบนแห่งปราสาท

=อูปริปาสาท

😊 เภฏฐามณจ

มณจสฺส เภฏฐา

อ.ภายใต้แห่งเตียง

=เภฏฐามณจ

😊 อนุโตวสฺส

วสฺสสฺส อนุโต

อ.ภายในแห่งพระราช

=อนุโตวสฺส

😊 ยาวชีว

ชีวสฺส ยตฺตโก ปริจฺเฉโท

อ.กำหนดกาลเพียงไรแห่งชีวิต

=ยาวชีว

ตุลยาธิกรณ์พหูพีสมาส

คือ สมาสที่บททั้งสองมีลิงค์ วจนะ และวิภัติเสมอกัน
ใช้เป็นคุณนาม แปลว่า มี...

พหูพพิทิตมาส แปลว่า สมาสที่มีบทอื่นเป็นประธานเหมือนคำว่า พหูพพิทิต เนื่องจากรูปสำเร็จของสมาสใช้เป็นคุณนามเท่านั้น

คำว่า พหูพพิทิต แปลว่า มีข้าวเปลือกมาก ตั้งวิเคราะห์ว่า พหโว วิหโย ยสฺส โส พหูพพิทิต (บุคคล). อ.ข้าวเปลือก อันมาก ของบุคคลใด มีอยู่ บุคคลนั้น ชื่อว่า ผู้มีข้าวเปลือกมาก.

สมาสนี้เกี่ยวข้องกับบท ๒ บท คือ

๑) บทที่ถูกย่อหรือบทสำเร็จ เรียกว่า สกบท เช่น อาคตสมโน

๒) บทที่นอกเหนือจากบทที่ถูกย่อ เรียกว่า อัญญบท ในรูปวิเคราะห์ใช้ ย, ต แทนเมื่อสำเร็จรูปแล้วจะปรากฏอยู่หลังบทสมาส

ตุลาธิกรณพหุพพิหิสมาสแบ่งออกเป็น ๖ อย่าง คือ

- ๑)ทุติยาพหุพพิหิสมาส
- ๒)ตติยาพหุพพิหิสมาส
- ๓)จตุตถิพหุพพิหิสมาส
- ๔)ปัญจมิพหุพพิหิสมาส
- ๕)ฉกฺฐิพหุพพิหิสมาส
- ๖)สัตตมิพหุพพิหิสมาส

ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาสทั้ง ๖ อย่างนี้มีรูปสำเร็จเป็นคุณนาม
เปลี่ยนต้นว่า มี... เหมือนกันทั้งหมด ไม่สามารถเห็นความแตกต่างได้

ตัวอย่างตุลาธิกรณพหูพพิหิสมาสทั้ง ๖ อย่าง

ทุติยา.พหูพ. :อาคตมนุสโส (วิหาโร)
(อ.วิหาร) อันมีมนุษย์มาแล้ว

ตติยา.พหูพ. :กตกิจโจ (ภิกขุ)
(อ.ภิกษุ) ผู้มีกิจอันกระทำแล้ว

จตุตถี.พหูพ. :อุปนีตลาโ (ภิกขุ)
(อ.ภิกษุ) ผู้มีลาภอันบุคคลนั้นเข้ามาแล้ว

ปัญจมี.พหูพ. :นิกกิเลโส (ภิกขุ)
(อ.ภิกษุ) ผู้มีกิเลสออกแล้ว

ฉันทะพหุพ. :เตวิชโซ (ภิกขุ)

(อ.ภิกขุ) ผู้มีวิชาสาม

ลัตตมียพหุพ. :อาภินนมนุสสา (ธานี)

(อ.เมือง) อันมีมนุษย์เกลื่อนกล่นแล้ว

จะเห็นได้ว่าทุกสมาสจะแปลขึ้นต้นว่า มี.... เหมือนกันทั้งหมดโดยไม่มีสำเนียงอายตนิบาตของแต่ละวิภัตติปรากฏอยู่ในคำแปลเลย ดังนั้นการจะทราบว่าแต่ละสมาสเป็นพหุพพิหิสมาสวิภัตติใดต้องวิเคราะห์ว่าอัญญททำหน้าที่อะไรในรูปวิเคราะห์นั้น ๆ

วิธีกำหนดตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

ให้แยกบทสำเร็จของสมาสออกจากกัน แล้วเรียงไว้ตามลำดับ
พร้อมทั้งอัญญบทที่เป็นเจ้าของ บทสมาสที่แยกกันแล้วให้ลงปฐมา
วิภัตติ เอกวจนะหรือพหุวจนะก็ได้ ส่วนอัญญบทยังไม่ต้องลงวิภัตติ
เพราะยังกำหนดไม่ได้ว่าเป็นวิภัตติใด ตัวอย่างเช่น

อาคตสมโน (วิหาโร) เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

:อาคโต สมโน วิหาร...? (ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

วิหาร แปลว่า สู่...ขยาย อาคโต ได้ความหมายชัดเจนจึงเรียกว่า
ทุตียาตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส ในรูปวิเคราะห์ให้ใช้ ยัม แทนเสมอ

อัญญบทลงวิภัตติได้แล้วแปลขยายประธานและกิริยาในประโยคนี้นี้
ได้ความหมายชัดเจนจะจัดเป็นตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาสชนิดนั้น ๆ
หมายความว่าสมาสนี้จะเรียกชื่อตามวิภัตติและการกของอัญญบท
เมื่ออยู่ในรูปวิเคราะห์นั้นเอง การจะรู้ได้ต้องลองแปลเชื่อมเนื้อความดู
ตั้งแต่ทุติยา-สัตตมีวิภัตติ

๑. รุฬุหลโต (รุกุโซ)

เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

:รุฬุหา ลตา รุกุข...?

(ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

๒. กตปุณฺโณ (ราชา)

เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

:กตํ ปุณฺณํ ราชา...?

(ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

๓. ทินฺนสุงโก (ราชา)

:ทินฺโน สุงโก ราช...?

เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

(ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

๔. ปติตผลโล (รุกโข)

:ปตितํ ผลํ รุกฺข...?

เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

(ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

๕. ขีณาสโว (ภิกขุ)

:ขีณา อาสวา ภิกฺขุ...?

เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

(ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

๖. พหุชนโน (เทโส)

:พหุ ชโน เทส...?

เป็น.....ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

(ลองลงวิภัตติดูตั้งแต่ ทุ. – ส.)

ข้อสังเกตการตั้งรูปวิเคราะห์

๑) ถ้ากริยาากิตก์เป็นกัมมวาจกสมาสนั้นจะเป็นตติยาพหุพพิหิ
สมาสหรือไม่ก็จตุตถิพหุพพิหิสมาสอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับ
ว่าอัญญบุทถูกกระทำหรือทำหน้าที่เป็นผู้รับ

๒) ถ้ากริยาากิตก์มี วิ, นิ, อป อุปสรรคอยู่หน้าเป็นปัญจมีพหุพพิหิ
สมาสนั่นอน

๓) ถ้าบทหน้าเป็น สุ, ทุ, อุปสรรคที่ลดรูปมาจาก สุลภ, ทุลลภ มัก
เป็นสัตตมีพหุพพิหิสมาส

๔) ถ้าบทหน้าเป็น ทุ ที่ลดรูปมาจาก ทุฏฐ เป็นฉฎฐิพหุพพิหิสมาส

๕) ถ้าบทหลังลงท้ายด้วย อาทิ, มตฺต, ปมาณ, วิตุถาร, อายาม, พหฺล, อุพฺเพธ, เป็นฉัฏฐีพหุพพิหิสมาสแน่นอน

๖) ถ้าบทหน้าเป็นสังขยาตั้งแต่ ๑ - ๙๘ รูปสำเร็จมีบทอื่นเป็นประธานเป็นฉัฏฐีพหุพพิหิสมาสแน่นอน

๗) ถ้าบทหน้าเป็นคุณนาม อัญญบทเป็นนามนามประเภทสถานที่ เช่น เทโส, นครํ, ฐานํ, ธานี, วิหาโร เป็นต้น มักเป็นสัตตมิพหุพพิหิสมาส

วิเคราะห์พหูพพิหิสมาสเพื่อหาวิภัตติของอัญญบท

๑) รุพฺหฺลโต (รุกฺโข)

รุกฺข ลงทุติยาวิภัตติ แปลว่า สู่... ขยาย อาคโต ได้ความหมาย
สมาสนี้จึงจัดเป็นทุติยาตุลยาธิกรณพหูพพิหิสมาส
วิ.รุพฺหา ลตา ยํ โส = รุพฺหฺลโต (รุกฺโข)

๒) กตปฺลฺโย (ราชา)

ภิกฺขุ ลงตติยาวิภัตติ แปลว่า อัน...ขยาย กตํ ได้ความหมาย
สมาสนี้จึงจัดเป็นตติยาตุลยาธิกรณพหูพพิหิสมาส
วิ.กตํ ปฺลฺยํ เยน โส = กตปฺลฺโย (ราชา)

๓) ทินฺนสุงฺโก (ราชา)

ราช ลงจตุตถีวิภัตติ แปลว่า แก่...ขยาย ทินฺโน ได้ความหมาย
สมาสนี้จึงจัดเป็นจตุตถิตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส
วิ.ทินฺโน สุงฺโก ยสฺส โส =ทินฺนสุงฺโก (ราชา)

๔) ปติตผลโ (รุกฺโข)

รุกฺข ลงปัญจมีวิภัตติ แปลว่า จาก...ขยาย ปติโต ได้ความหมาย
สมาสนี้จึงจัดเป็นปัญจมีตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส
วิ.ปติตํ ผลํ ยสฺมา โส =ปติตผลโ (รุกฺโข)

๕) ขีณาสโว (ภิกขุ)

ภิกขุ ลงฉฺฐีวิภัตติ แปลว่า ของ...ขยาย อาสวา ได้ความหมาย
สมาสนี้จึงจัดเป็นฉฺฐีตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส
วิ.ขีณา อาสวา ยสฺส โส =ขีณาสโว (ภิกขุ)

๖) พหุชนโน (เทโส)

เทส ลงสํตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน... ขยาย ชโน ได้ความหมาย
สมาสนี้จึงจัดเป็นสํตตมีตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส
วิ.พหุ ชนา ยสฺมि โส =พหุชนโน (เทโส)

อัญญบททำหน้าที่เป็นการกใดในประโยคแล้วทำให้เนื้อความ
ชัดเจนสมบูรณ์ สมาสบทนั้นก็จัดเป็นตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส
วิภัตตินั้น ๆ ตามวิภัตติของอัญญบท

วิธีการแปลเพื่อหาวิภัตติที่เหมาะสมของอัญญบท

- ๑) แปลนามนามในบทสมาสเป็นประธาน
- ๒) แปลกิริยาากิตกในบทสมาสเป็นกิริยา ถ้าเป็นบทคุณนามให้แปล
เป็นบทขยายนามนามที่เป็นประธาน
- ๓) นำอัญญบทเชื่อมวิภัตตินามดูตั้งแต่ ทุ. – ส.
- ๔) ถ้าแปลอัญญบทว่า อัน..., ของ...ให้แปลหลัง (ต่อจาก) ประธาน

โครงสร้างรูปวิเคราะห์ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

๑)ทุติยาพหุพพิหิ. ยํ โส

๒)ตติยาพหุพพิหิ. เยน โส

๓)จตุตถิพหุพพิหิ. ยสฺส โส

๔)ปัญจมีพหุพพิหิ. ยสฺมา โส

๕)ฉกฺฐิพหุพพิหิ. ยสฺส โส

๖)สํตตมีพหุพพิหิ. ยสฺมี โส

ถ้าอัญญบทเป็นวจนะและลิงค์ใดให้เปลี่ยนวิเสสนะสัพพนามตาม
ไปเสมอ เพราะอัญญบทกับวิเสสนะสัพพนามคือบทย่อยเดียวกัน

วิธีการตั้งรูปวิเคราะห์ตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

๑) นำบทนามนาม (โดยมากจะเป็นบทหลัง) ในบทสมาสประกอบปฐมวิภัติ ตามลิงค์เดิมของนามนามบทนั้นก่อนที่จะมาเป็นสมาส

๒) นำบทวิเสสนะหรือกิริยาภิกตฺ (โดยมากจะเป็นบทหน้า) ในบทสมาสประกอบให้มีลิงค์ วจนะ วิภัติ เหมือนกับนามนาม

๓) นำ ย (ใด) ประกอบวิภัติตามที่เป็นตุลยาธิกรณะวิภัตตินั้น ๆ เช่น ถ้าเป็นหุติยาตุลยาธิกรณะ ก็นำ ย ประกอบหุติยาวิภัติ ถ้าเป็นตติยาตุลยาธิกรณะ ก็นำ ย ประกอบตติยาวิภัติ เป็นต้น

๔) นำ ต (นั้น) ประกอบปฐมวิภัติ มีลิงค์ วจนะเหมือนอัญญบท

การลง ก ปัจจัยท้ายบทสำเร็จของสมาส

บทสำเร็จของพหูพพิหิสมาสใดเป็น อิ, อี, อุ, อู การันต์ให้ลง ก ปัจจัยท้ายบทสำเร็จได้เพื่อให้แจกวิภัติได้ง่าย ส่วนบทสำเร็จที่เป็น อ การันต์จะลง ก ปัจจัยหรือไม่ก็ได้ นอกจากนี้ ก ปัจจัยยังใช้เป็นเครื่องหมายกำหนดความเป็นคุณนามได้อีกด้วย เช่น

พหูพติ (ธานี)	ลง ก ปัจจัย เป็น พหูพติกา (ธานี)
อภิกขุ (วิหาโร)	ลง ก ปัจจัย เป็น อภิกขุโก (วิหาโร)
อปุตโต (เสฏฐี)	ลง ก ปัจจัย เป็น อปุตตโก (เสฏฐี)
อุปหฺรพฺลิตี (ยกฺโข)	ลง ก ปัจจัย เป็น อุปหฺรพฺลิตโก (ยกฺโข)

๕.๑.๑ ทูติยาตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

กิริยาภิตก + นามนาม รูปสำเร็จใช้อัญญบทเป็นประธาน

ในรูปวิเคราะห์มีอัญญบท (ย) ลงทูติยาวิภัตติขยายกิริยา และใช้อัญญบทนั้นเป็นประธานของบทสำเร็จซึ่งเป็นคุณนาม เช่น

โอติณโณ สตฺตา ยัม โส = โอติณณสตฺโต (สโร)

สัตว์ทั้งหลาย ลงแล้ว สู่สระใด อ.สระนั้น ชื่อว่ามีสัตว์ลงแล้ว

😊 วิธีแปล : แปลนามนามเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี... จากนั้นแปลกิริยาภิตกขยายนามนาม มีคำเชื่อม ผู้..., อัน... คั่นในระหว่าง

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
อาคตา	ทูตา	ยํ	โส	อาคตทูโต (เทโส)	อันมีทูตมาแล้ว
รุษหา	ลตา	ยํ	โส	รุษหฺลโต (รูกฺโข)	อันมีแถววัลย์ขึ้นแล้ว
อาคตา	มนุสฺสา	ยํ	ตํ	อาคตมนุสฺสํ (หฺมรํ)	อันมีมนุษย์มาแล้ว
รุษหา	วานรา	ยํ	โส	รุษหฺวานโร (รูกฺโข)	อันมีวานรขึ้นแล้ว
ปภาตา	ตารา	ยํ	สา	ปภาตตารา (รตฺติ)	อันมีดาวสว่างแล้ว
โสภิตอ	จนฺโท	ยํ	โส	โสภิตจนฺโท (ปกฺโข)	อันมีจันทร์งามแล้ว

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ รุฬุหาณิชา (นาวา) (อ.เรือ) อันมีพ่อค้าขึ้นแล้ว
รุฬุโห วานิโซ ยัม สา =รุฬุหาณิชา (นาวา)
- ☺ โอรุฬุหสตุโต (สโร) (อ.สระ) อันมีสัตว์ข้ามลงแล้ว
โอรุฬุหา สตุตา ยัม โส =โอรุฬุหสตุโต (สโร)
- ☺ อาคตสมโน (วิหาโร) (อ.วิหาร) อันมีสมณะมาแล้ว
อาคตา สมณา ยัม โส =อาคตสมโน (วิหาโร)
- ☺ สมปตตภิกขุ (อาวาโส) (อ.อาวาส) อันมีภิกษุมาถึงแล้ว
สมปตตา ภิกขุ ยัม โส =สมปตตภิกขุ (อาวาโส)

๕.๑.๒ ตติยาตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของการสมาส

กิริยาภิตก + นามนาม รูปสำเร็จใช้อัญญบทเป็นประธาน

ในรูปวิเคราะห์มีอัญญบท (ย) ลงตติยาวิภัตติขยายกิริยา และใช้อัญญบทนั้นเป็นประธานของบทสำเร็จซึ่งเป็นคุณนาม เช่น

กตํ ปุณฺณํ เยน โส = กตปุณฺโณ (ปุริโส)

บุญ อันบุคคลใด ทำแล้ว บุคคลนั้น เชื่อว่า มีบุญอันกระทำแล้ว

😊 วิธีแปล : แปลนามนามเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี... จากนั้นแปลกิริยาภิตกขยายนามนาม มีคำเชื่อม ผู้..., อัน... คั่นในระหว่าง

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
ชิตานิ	อินทุริยานิ	เยน	โส	ชิตินุทริโย (ภิกขุ)	ผู้มีอินทริย์อันชนะแล้ว
ปฏิวัทโธ	ธมโม	เยน	โส	ปฏิวัทธมโม (ชโน)	ผู้มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว
สิกขิตํ	สิปปํ	เยน	โส	สิกขิตสิปปโป (ชโน)	ผู้มีศิลปะอันศึกษาแล้ว
อุพฺพฬโห	สสฺโส	เยน	โส	อุพฺพฬสสฺโส (ชโน)	ผู้มีลูกศรอันถอนแล้ว
อุคฺคหิตํ	วตฺตํ	เยน	โส	อุคฺคหิตวตฺโต (ภิกขุ)	ผู้มีวัตรอันเรียนแล้ว
ปิหิตํ	ทวารํ	เยน	โส	ปิหิตทวารโ (ภิกขุ)	ผู้มีทวารอันปิดแล้ว

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ ทิฏฐธมฺโม (สมโณ) (อ.สมณะ) ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว
 ทิฏฐธมฺโม เยน โส = ทิฏฐธมฺโม (สมโณ)
- ☺ กตกิจโจ (มุณี) (อ.ผู้รู้) ผู้มีกิจอันทำแล้ว
 กตํ กิจจํ เยน โส = กตกิจโจ (มุณี)
- ☺ ชิตมาโร (เถโร) (อ.พระเถระ) ผู้มีมารอันชนะแล้ว
 ชิตโต มาโร เยน โส = ชิตมาโร (มหาสมโณ)
- ☺ ปฐวิทธมฺโม (ภิกขุ) (อ.ภิกษุ) ผู้มีธรรมอันรู้ชัดแล้ว
 ปฐวิทฺโต ธมฺโม เยน โส = ปฐวิทธมฺโม (พุทฺโธ)

๕.๑.๓ จตุตถัตถุทธยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

กิริยากิตก์ + นามนาม รูปสำเร็จใช้อัญญบทเป็นประธาน

ในรูปวิเคราะห์มีอัญญบท (ย) ลงจตุตถีวิภัตติขยายกิริยา และใช้อัญญบทนั้นเป็นประธานของบทสำเร็จซึ่งเป็นคุณนาม เช่น

สยฺชาโต สํเวโค ยสฺส โส = สยฺชาตสํเวโค (ชโน)

ความสังเวช เกิดแล้ว แก่ชนใด ชนนั้น ชื่อมีความสังเวชเกิดแล้ว

😊 วิธีแปล : แปลนามนามเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี... จากนั้นแปลกิริยากิตก์ขยายนามนาม มีคำเชื่อม ผู้..., อัน... คั่นในระหว่าง

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
อุปปนโน	ลาโภ	ยสฺส	โส	อุปปนฺนลาโภ (ภิกขุ)	ผู้มีลาภอันเกิดขึ้นแล้ว
อุปปนโน	โรโค	ยสฺส	โส	อุปปนฺนโรโค (ชโน)	ผู้มีโรคอันเกิดขึ้นแล้ว
อุปปนฺนํ	กิจจํ	ยสฺส	โส	อุปปนฺนกิจโจ (ชโน)	ผู้มีกิจอันเกิดขึ้นแล้ว
สยฺชาโต	ฉนฺโท	ยสฺส	โส	สยฺชาตฉนฺโท (ภิกขุ)	ผู้มีฉันทะอันเกิดขึ้นแล้ว
กโต	สกุการโ	ยสฺส	โส	กตสกุการโ (พทุโ)	ผู้มีสักการะอันชนทำแล้ว
ทินโน	สุงโ	ยสฺส	โส	ทินฺนสุงโ (ราชา)	ผู้มีส่วยอันมหาชนให้แล้ว

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 อุปนิตโกชนโน (ภิกขุ)

อุปนิตโกชนโน ยสฺส โส

😊 อุปัญญาพลี (ยกุลโฆ)

อุปัญญาพลี ยสฺส โส

😊 สยฺชาตโสโก (ทารโก)

สยฺชาตโสโก ยสฺส โส

😊 กตทณฺโฑ (โจโร)

กตทณฺโฑ ยสฺส โส

(อ.ภิกขุ) ผู้มีโกชนนอันหายกน้อมไปแล้ว

=อุปนิตโกชนโน (ภิกขุ)

(ยักข) ผู้มีพลีอันขนานนำเข้าไปแล้ว

=อุปัญญาพลี (ยกุลโฆ)

(อ.เด็ก) ผู้มีความโสกอันเกิดขึ้นแล้ว

=สยฺชาตโสโก (ทารโก)

(อ.โจ) ผู้มีอาชญาอันพระราชำทำแล้ว

=กตทณฺโฑ (โจโร)

๕.๑.๔ ปัญจมีตุลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

กิริยาภิตก + นามนาม รูปสำเร็จใช้อัญญบทเป็นประธาน

ในรูปวิเคราะห์มีอัญญบท (ย) ลงปัญจมีวิภัตติขยายกิริยา และใช้อัญญบทนั้นเป็นประธานของบทสำเร็จซึ่งเป็นคุณนาม เช่น

ปัตตานิ ผลานิ ยสุมา โส =ปัตตผลโส (รูกุโข)

ผลไม้ หล่นแล้ว จากต้นไม้ใด ต้นไม้นั้น ชื่อว่ามีผลอันหล่นแล้ว

😊 วิธีแปล : แปลนามนามเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี... จากนั้นแปลกิริยาภิตกขยายนามนาม มีคำเชื่อม ผู้..., อัน... คั่นในระหว่าง

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
นิกุขนุตา	กิเลสา	ยสฺมา	โส	นิกุกิเลโส (อรทา)	ผู้มีกิเลสออกแล้ว
อเปตํ	วิญญาณํ	ยสฺมา	โส	อเปตวิญญาโณ (กาโย)	อันมีวิญญาณไปปราศแล้ว
นิกคโต	อโย	ยสฺมา	โส	นิริโย (เทโส)	อันมีความเจริญออกไปแล้ว
นิกคโต	ชีโว	ยสฺมา	โส	นิชชีโว (กาโย)	อันมีชีวิตออกแล้ว
นิกุขนุตํ	กมฺมํ	ยสฺมา	โส	นิกุกมฺโม (ชโน)	ผู้มีกิจการงานออกแล้ว
นิกุขนุโต	กทฺทโม	ยสฺมา	โส	นิกุกทฺทโม (ปโณ)	อันมีเปือกตมออกแล้ว

ตัวอย่างคำศัพท์

- ☺ นิราหาโร (ชโน) (อ.ชน) ผู้มีอาหารออกแล้ว
นิกุขนุตา อาหารา ยสฺมา โส =นิราหาโร (ราชา)
- ☺ นิจุจลา (นาวา) (อ.เรือ) อันมีการไหวออกแล้ว
นิกุขนุโต จโล ยาย สา =นิจุจลา (นาวา)
- ☺ นิรุทโก (สโร) (อ.สระ) อันมีน้ำออกแล้ว
นิกุขนุตา กิเลสา ยสฺมา โส =นิกุกิเลโส (อรหา)
- ☺ นิกุกงฺโข (มุณี) (ผู้รู้) ผู้มีความสงสัยออกแล้ว
นิกุขนุตา กงฺขา ยสฺมา โส =นิกุกงฺโข (มุณี)

๕.๑.๕ ฉัฏฐัตถุสยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

กิริยาภิตกั, คุณนาม + นามนาม รูปสำเร็จใช้อัญญบทเป็นประธาน
ในรูปวิเคราะห์มีอัญญบท (ย) ลงฉัฏฐีวิภัตติขยายนามนาม และ
ใช้อัญญบทนั้นเป็นประธานของบทสำเร็จซึ่งเป็นคุณนาม เช่น

มหตี ปณฺญา ยสฺส โส =มหาปณฺโณ (ภิกขุ)

ปัญญา ของภิกษุใด มาก ภิกษุนั้น ชื่อว่ามีปัญญามาก

😊 วิธีแปล : แปลนามนามเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี... จากนั้น
แปลคุณนามขยายนามนาม (ไม่นิยมใช้คำเชื่อม ผู้...,อัน...คั่นกลาง)

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
ฉ	อภิญญา	ยสฺส	โส	ฉฬภิญโญ (ภิกขุ)	ผู้มีอภิญญาหก
มหตี	อิทธิ	ยสฺส	โส	มหิทธิโก (เทโว)	ผู้มีฤทธิ์มาก
มหนฺโต	โกโค	ยสฺส	โส	มหาโกโค (เสฏฐี)	ผู้มีโกคะมาก
มหนฺตํ	ธนํ	ยสฺส	โส	มทฺธโน (เสฏฐี)	ผู้มีทรัพย์มาก
จตุตฺตโร	ปทา	ยสฺส	โส	จตุปฺปโท (สत्ตโต)	ตัวมีเท้าสี่
มโน	เสฏฺฐ	เยสํ	เต	มโนเสฏฺฐา (ธมฺมา)	มีใจประเสริฐที่สุด

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ทวิปโท (สตุโต)

เทว ปทา ยสฺส โส

(อ.สัตว) ตัวมีเท้าสอง

=ทวิปโท (สตุโต)

😊 พุทฺธปฺปมฺหา (ภิกขุ)

พุทฺธโร ปมฺโข เยสํ เต

(อ.ภิกษุ ท.) ผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

=พุทฺธปฺปมฺหา (ภิกขุ)

😊 เตวิชโช (ภิกขุ)

ตโย วิชฺชา ยสฺส โส

(อ.ภิกษุ) ผู้มีวิชาสาม

=เตวิชโช (พุทฺธโร)

😊 ตีสมตฺตา (ภิกขุ)

ตีสํ มตฺตานิ เยสํ เต

(อ.ภิกษุ) ผู้มีสามสิบบรูปเป็นประมาณ

=ตีสมตฺตา (ภิกขุ)

๕.๑.๖ สัตตมิตุลยาธิกรณพหุพพิหิตมาส

😊 ลักษณะของสมาส

กิริยาภิตกั, คุณนาม + นามนาม รูปสำเร็จใช้อัญญบพเป็นประธาน
ในรูปวิเคราะห์มีอัญญบพ (ย) ลงสัตตมิตวิภัตติขยายนามนาม และ
ใช้อัญญบพนั้นเป็นประธานของบพสำเร็จซึ่งเป็นคุณนาม เช่น

พหุ ชนา ยสฺสํ สํ = พหุชฺชนา (ธานี)

ชนทั้งหลาย ในเมืองใด มาก เมืองนั้น ชื่อว่ามีคนมาก

😊 วิธีแปล : แปลนามนามเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี... จากนั้น
แปลคุณนามขยายนามนาม (ไม่นิยมใช้คำเชื่อม ผู้...,อัน...คั่นกลาง)

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
พหูนิ	สสุธานี	ยสฺมี	โส	พหุสสุโส (คาโม)	อันมีข้าวกล้ามาก
พหู	รูกุขา	ยสฺมี	ตํ	พหุรูกุขํ (วนํ)	อันมีต้นไม้มาก
พหู	นที	ยสฺมี	โส	พหุนทีโก (นิคโม)	อันมีแม่น้ำมาก
พหู	สตฺตา	ยสฺมี	ตํ	พหุสตฺตํ (วนํ)	อันมีสัตว์มาก
ทูลลภา	ภิกฺขา	ยสฺสํ	สา	ทูลลภิกฺขา (ธานี)	อันมีภิกษาหาได้ยาก
พหู	ภิกฺขุ	ยสฺมี	โส	พหุภิกฺขุโก (วิหาโร)	อันมีภิกษุมาก

ตัวอย่างคำศัพท์

☺ สุลภปิณฑโต (นิคโม)

สุลโภ ปิณฑโต ยสฺมี โส

(อ.นิคม) อันมีปิณฑะอันหาได้ง่าย

= สุลภปิณฑโต (นิคโม)

☺ อากิณณมณฺสุสํ (นคร)

อากิณณา มณฺสุสา ยสฺมี ตํ

(อ.เมือง) อันมีมนุษย์เกลื่อนกล่น

= อากิณณมณฺสุสํ (นคร)

☺ พหุนาริกํ (นคร)

พหุ นาริโย ยสฺมี ตํ

(อ.เมือง) อันมีนารีมาก

= พหุนาริกํ (นคร)

☺ ปริปุณฺณสสฺโส (นิคโม)

ปริปุณฺณานิ สสฺसानิ ยสฺมี โส = ปริปุณฺณสสฺโส (นิคโม)

(อ.นิคม) อันมีข้าวกล้าบริบูรณ์

ฉันทวิธีอุปมาพหุพพิทิสมาส

คือ พหุพพิทิสมาสที่มีบทหน้าเป็นอุปมา มีบทหลังเป็นคำ
อุปไมย บทขยายอุปมาอุปไมยเป็นฉันทวิธีวิภัตติ
รูปสำเร็จเป็นคุณนาม แปล่า มี....เพียงดัง....แห่ง....

๖.๒ ฉัญฉฐีอุปมาพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

เป็นพหุพพิหิสมาสที่เป็นบทนามนามทั้งสองบท โดยบทหน้าเป็น
บทแสดงความเป็นเจ้าของบทหลังที่เป็นคำอุปมา บทหลังซึ่งเป็น
คำอุปมาทำหน้าที่เป็นคำอุปไมยด้วยในศัพท์เดียวกัน
บทขยายของคำอุปมาและคำอุปไมยลงฉัญฉฐีวิภัตติด้วยเหตุนี้จึง
เรียกว่า ฉัญฉฐีอุปมาพหุพพิหิสมาส แปลว่า สมาสที่บทขยายคำ
อุปมาและคำอุปไมยเป็นฉัญฉฐีวิภัตติ

โครงสร้างรูปวิเคราะห์ฉันทวิธีอุปมาพหุพพิหิสมาส

.....(ฉ.) อิว ยสฺส โส

วิธีตั้งรูปวิเคราะห์ฉันทวิธีอุปมาพหุพพิหิสมาส

๑) นำบาทที่แสดงความเจ้าของลงฉันทวิธีวิภัตติ เช่น พรหมุโน

๒) นำบาทหลังซึ่งเป็นทั้งอุปมาและอุปไมยลงปฐมาวิภัตติ เขียนซ้ำ
กัน ๒ ตัว โดยมี อิว คัพพัคัณอยู่ตรงกลาง เช่น สโร อิว สโร

๓) นำ ย คัพพัคัณประกอบฉันทวิธีวิภัตติมีลิงค์ วจนะ ตามอัญญบาท

๔) มี ต คัพพัคัณประกอบปฐมาวิภัตติมีลิงค์ วจนะ ตามอัญญบาท

ตัวอย่างการตั้งรูปวิเคราะห์ฉันทวิธีอุปมาพหุพพิทิสมาส

พฺรหฺมโน สโร อิว สโร ยสฺส โส = พฺรหฺมสฺสโร (ภิกขุ)

เสียงของภิกษุใด เพียงดังเสียงแห่งพรหม ภิกษุนั้นชื่อว่ามีเสียง
เพียงดังเสียงแห่งพรหม

☺ วิธีแปล : แปลนามนามอุปไมยเป็นคำหลัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า มี...
จากนั้นแปลนามนามคำเดิมนั้นแหละเป็นอุปมาโดยค้นด้วยคำว่า
เพียงดัง...แห่ง...

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต	
กุมารสฺส วณฺโณ อิว	วณฺโณ	ยสฺส	โส	กุมารวณฺโณ (อตฺตภาโว)
				มีวรรณะเพียงตั้งวรรณะแห่งกุมาร
สีหสฺส คติ อิว	คติ	ยสฺส	โส	สีหคติ (ภิกฺขุ)
				มีการไปเพียงตั้งการไปของสีหะ
สีหสฺส วิกุกฺโข อิว	วิกุกฺโข	ยสฺส	โส	สีหวิกุกฺโข (ภิกฺขุ)
				ผู้มีความกล้าเพียงความกล้าของสีหะ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 นาคคตติ (พุทฺโธ)

นาคสฺส คตติ อิว คตติ ยสฺส โส

ผู้มีการไปเพียงดังการไปของช้าง

=นาคคตติ (พุทฺโธ)

😊 สีสหนุ (พุทฺโธ)

สีสสฺส สหนุ อิว สหนุ ยสฺส โส

ผู้มีคางเพียงคางของราชสีห์

=สีสหนุ (พุทฺโธ)

😊 เณชงฺโฆ (พุทฺโธ)

เณชยา ชงฺโฆ อิว ชงฺโฆ ยสฺส โส

ผู้มีแข้งเพียงดังแข้งของละมั่ง

=เณชงฺโฆ (พุทฺโธ)

😊 สีสกาโย (พุทฺโธ)

สีสสฺส กาโย อิว กาโย ยสฺส โส

ผู้มีกายเพียงดังกายของราชสีห์

=สีสกาโย (พุทฺโธ)

น บุปพพบทพหุพพิหิสมาส

คือ พหุพพิหิสมาสที่มี น เป็นบทหน้า

ใช้ น ศัพท์ปฏิเสธนาม, คุณนาม แปลว่า ไม่มี...

๖.๓ น บุพพบทพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

น แปลงเป็น อ, อน + บทนามนาม, คุณนาม แปลว่า ไม่มี...
เป็นพหุพพิหิสมาสที่มี น อยู่หน้า ใช้ปฏิเสธนามนาม, คุณนาม

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อไม่มีสิ่งใด นำนามนาม, คุณนามสิ่งนั้นมาสมาสกับ น ศัพท์
ในรูปวิเคราะห์ใช้คำว่า นตฺถิ ตสฺส แทน เพื่อต้องการบอกว่า
สิ่งนั้นไม่มีแก่คนนี้ สิ่งนี้ไม่มีแก่คนโน้น รูปสำเร็จใช้เป็น
คุณนาม มีลิงค์ วจนะ วิภัตติ เหมือนอัญญบท

😊 วิธีการตั้งรูปวิเคราะห์

- ๑) นำ น คัพท์ สนิธิ กับ อตฺถิ สำเร็จเป็น นตฺถิ วางไว้หน้า
- ๒) นำ ต สัพพนามประกอบเป็นจตุตถีวิภัตติ มีลิงค์ วจนะ เหมือนอัญญบท เพราะเป็นศัพท์แทนอัญญบทวางไว้หลัง นตฺถิ
- ๓) นำบทนามนามในบทสมาสที่ต้องการแสดงความไม่มีประกอบ ปฐมาวิภัตติมีลิงค์ตามกำเนิดเดิมของนามนามคำนั้น
- ๔) สนิธินามนามปฐมาวิภัตติเข้ากับ อิติ คัพท์

😊 บทสำเร็จของสมาส

ลง ก ปัจจัยหลังบทสำเร็จบ้างก็ได้ มีลิงค์ วจนะ ตามอัญญบท

☺ โครงสร้างรูปวิเคราะห์

นตฺถิ ตสฺสอิติ

☺ ตัวอย่างรูปวิเคราะห์

นตฺถิ ตสฺส ธนนฺติ = อธโน (ชโน)

ทรัพย์ ของชนนั้น ไม่มี เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่าไม่ทรัพย์

☺ วิธีการเข้าสมาส

หลัง น คัพทฺเป็นสระ แผลง น เป็น อน เช่น อนุตฺตโร

หลัง น คัพทฺเป็นพยัญชนะ แผลง น เป็น อ เช่น อปฺตฺโก

☺ วิธีแปล : แปลขึ้นต้นด้วยคำว่า ไม่มี... แล้วตามด้วยนามนาม

อนุบท			บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	อัญญบท	บทหลัง		
นตฺถิ	ตสฺส	สรีรณฺติ	อสรีรํ (จิตํ)	อันไม่มีสรีระ
นตฺถิ	ตสฺส	อาลโยติ	อนาลโย (อรหา)	ผู้ไม่มีอาลัย
นตฺถิ	ตสฺส	โรโคติ	อโรโค (ชโน)	ผู้ไม่มีโรค
นตฺถิ	ตสฺส	อนฺตรายोติ	อนนฺตรายो (ชโน)	ผู้ไม่มีอันตราย
นตฺถิ	ตสฺส	อุปทฺทโวติ	อนุปทฺทโว (ชโน)	ผู้ไม่มีอุปัททวะ
นตฺถิ	ตสฺส	ภยณฺติ	อภโย (ชโน)	ผู้ไม่มีภัย

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 อปฺตตโก (เสฏฐี)

นตฺถิ ตสฺส ปฺตฺโตติ

(อ.เศรษฐี) ผู้ไม่มีบุตร

=อปฺตตโก (เสฏฐี)

😊 อนาสวา (ภิกขุ)

นตฺถิ เตสํ อาสวาติ

(อ.ภิกษุ ท.) ผู้ไม่มีอาสวะ

=อนาสวา (ภิกขุ)

😊 อวฺภูตฺตโก (ชนปโท)

นตฺถิ ตสฺส วฺภูตฺติ

(อ.ชนบท) อันไม่มีฝน

=อวฺภูตฺตโก (ชนปโท)

😊 อสาโร (สรีโร)

นตฺถิ ตสฺส สาโรติ

(อ.สรีระ) อันไม่มีสภาวะ)

=อสาโร (สรีโร)

😊 อวิญญานกัม (ธนัม)

นตฺถิ ตสฺส วิญญานนฺติ

😊 อนตฺถกัม (วจนัม)

นตฺถิ ตสฺส อตฺโถติ

😊 อนาคาโร (ปพฺพชิตฺ)

นตฺถิ ตสฺส อาคาโรติ

😊 อนาโถ (ชโน)

นตฺถิ ตสฺส นาโถติ

(อ.ทรัพย์) อันไม่มีวิญญาน

=อวิญญานกัม (ธนัม)

(อ.คำ) อันไม่มีประโยชน์

=อนตฺถกัม (วจนัม)

(อ.บรรพชิต) ผู้ไม่มีเรือน

=อนาคาโร (ปพฺพชิตฺ)

(อ.ชน) ผู้ไม่มีที่พึ่ง

=อนาโถ (ชโน)

สห บุปพพบทพหุพพิหิสมาส

คือ พหุพพิหิสมาสที่ สห เป็นบทหน้าลดรูปเหลือ ส
แปลว่า เป็นไปด้วย...

๖.๔ สห บุพพบทพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

สห แปลงเป็น ส + บทนามนาม แปลว่า เป็นไปกับด้วย...

เป็นพหุพพิหิสมาสที่มี สห อยู่หน้าใช้แสดงความมี, ความเป็น

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อมีสิ่งใด นำนามนามสิ่งนั้นมาสมาสกับ สห คัพท์ ในรูป
วิเคราะห์ใช้คำว่า สห วตฺตติ แทน เพื่อต้องการบอกว่าคนนั้นมี
สิ่งนี้ คนนี้มีสิ่งนั้น คนนั้นไปพร้อมหรืออยู่ร่วมกับคนโน้น รูป
สำเร็จใช้เป็นคุณนาม มีลิงค์ วจนะ วิภัตติเหมือนอัญญบท

😊 วิธีการตั้งรูปวิเคราะห์

- ๑) นำ สห คัพท์ วางไว้หน้าสุด (ในบทสำเร็จจบเหลือ ส)
- ๒) นำ นามนามที่ต้องการแสดงความมี, ความเป็นไปพร้อม ลงตติยาวิภัตติวณะใดก็ได้ดูตามเนื้อความวางไว้หลัง สห คัพท์
- ๓) นำ ย คัพท์ลงปฐมวิภัตติ มีลิงค์ วณะ คล้อยตามอัญญบทวางไว้หลังนามนามตติยาวิภัตติ
- ๔) หลัง ย สัพพนามวางกิริยา วตฺตติ, วตฺตุนฺติ สนธิกับ อิติ คัพท์

😊 บทสำเร็จของสมาส

ลง ก ปัจจัยหลังบทสำเร็จบ้างก็ได้ มีลิงค์ วณะ ตามอัญญบท

😊 โครงสร้างรูปวิเคราะห์

อัญญบทเป็นปุงลิงค์ : สห โยอิติ

อัญญบทเป็นอิตถीलิงค์ : สห ยาอิติ

อัญญบทเป็นนปุงสกลิงค์ : สห ยัอิติ

😊 ตัวอย่างรูปวิเคราะห์

สห ธเนน โย วตตติติ =สธโน (ชโน)

ชนใด ย่อมเป็นไป กับ ด้วยทรัพย์ เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่าผู้เป็นไป
กับด้วยทรัพย์ (มีทรัพย์)

😊 วิธีแปล : ขึ้นต้นด้วยคำว่า เป็นไปกับด้วย... แล้วตามด้วยนามนาม

อนุบท		ย	กิริยา	บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง				
สห	ปริวารเหิ	โย	วตฺตตีติ	สปริวารโ (ภควา)	ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร
สห	คนฺเณ	ยํ	วตฺตตีติ	สคนฺธกํ (ปุပ္ผํ)	อันเป็นไปกับด้วยกลืน
สห	การเวน	โย	วตฺตตีติ	สการโว (ชโน)	ผู้เป็นกับด้วยความเคารพ
สห	ธมฺเมน	โย	วตฺตตีติ	สธมฺโม (พฺพุโ)	ผู้เป็นไปกับด้วยพระธรรม
สห	จิตฺเตน	โย	วตฺตตีติ	สจิตฺตโก (กาโย)	อันเป็นไปกับด้วยจิต
สห	สีนฺเเห	โย	วตฺตตีติ	สสีนฺโห (ชโน)	ผู้เป็นไปกับด้วยความรัก

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 สปีติกา (สมาธิ)

สห ปิตียา โย วตฺตตีติ

(อ.สมาธิ) อันเป็นไปกับด้วยปีติ

=สปีติโก (สมาธิ)

😊 สปจฺจยา (ธมฺมา)

สห ปจฺจเยน เม วตฺตณฺตีติ

(อ.ธรรม ท.) อันเป็นไปกับด้วยปัจจัย

=สปจฺจยา (ธมฺมา)

😊 สจกฺขุกา (สาวกา)

สห จกฺขุณา เม วตฺตณฺตีติ

(อ.สาวก ท.) ผู้เป็นไปกับด้วยจักษุ

=สจกฺขุกา (สาวกา)

😊 สมารโก (โลโก)

สห มาเรหิ โย วตฺตตีติ

(อ.โลก) อันเป็นไปกับด้วยมาร

=สมารโก (โลโก)

😊 สเจตโน (เถโร)

สห เจตนาย โย วตฺตตีติ

(อ.พระเถระ) ผู้เป็นไปกับด้วยเจตนา

=สเจตโน (เถโร)

😊 สชีวา (สกุณา)

สห ชีเวน เย วตฺตนฺตีติ

(อ.นก ท.) ตัวเป็นไปกับด้วยชีวิต

=สชีวา (สกุณา)

😊 สโทโส (มารุ)

สห โทเสน โย วตฺตตีติ

(อ.มาร) ผู้เป็นไปกับด้วยโทสะ

=สโทโส (มารุ)

😊 สเทวโก (โลโก)

สห เทเวหิ โย วตฺตตีติ

(อ.โลก) อันเป็นไปกับด้วยเทวดา

=สเทวโก (โลโก)

☺ สปุตฺตทาโร (เสฏฐี) (อ.เศรษฐี) ผู้เป็นไปกับด้วยลูกและเมีย

สห ปุตฺตทาเรหิ โย วตฺตตีติ = สปุตฺตทาโร (เสฏฐี)

☺ สพุรหมโก (โลโก) (อ.โลก) อันเป็นไปกับด้วยพรหม

สห พุรหุเมหิ โย วตฺตตีติ = สพุรหมโก (โลโก)

☺ สปชาปติโก (พฺราหฺมณ) (อ.พราหมณ์) ผู้เป็นไปกับด้วยปชาบดี

สห ปชาปติยา โย วตฺตตีติ = สปชาปติโก (พฺราหฺมณ)

☺ สปตฺตี (อิตถิ) (อ.หญิง) ผู้เป็นไปกับด้วยสามี

สห ปตฺตินา ยา วตฺตตีติ = สปตฺตี (อิตถิ)

หมายถึงหญิงที่มีสามีคนเดียว

☺ สปริปนฺโน (มคฺโค)

(อ.ทาง) อันเป็นไปกับด้วยอันตราย

สห ปริปนฺเนหิ โย วตฺตตีติ = สปริปนฺโน (มคฺโค)

☺ สผโล (ธมฺโม)

(อ.ธรรม) อันเป็นไปกับด้วยผล

สห ผเลหิ โย วตฺตตีติ = สผโล (ธมฺโม)

☺ สภิกฺขุโก (วิหาโร)

(อ.วิหาร) อันเป็นไปกับภิกษุ

สห ภิกฺขุหิ โย วตฺตตีติ = สภิกฺขุโก (วิหาโร)

☺ สมาตปิตีโก (ปุตฺโต)

(อ.บุตร) ผู้เป็นไปกับด้วยมารดาและบิดา

สห มาตปิตุหิ โย วตฺตตีติ = สมาตปิตีโก (ปุตฺโต)

😊 สโมโห (พาล)

สห โมหะณ โย วตฺตตีติ

(อ.คนพาล) ผู้เป็นไปกับด้วยโมหะ

=สโมโห (พาล)

😊 สโลโห (พาล)

สห โลหะณ โย วตฺตตีติ

(อ.คนพาล) ผู้เป็นไปกับด้วยโลภะ

=สโลโห (พาล)

😊 สราโค (โจโร)

สห ราเคน โย วตฺตตีติ

(อ.โจร) ผู้เป็นไปกับด้วยราคะ

=สราโค (โจโร)

😊 สคพฺภา (อิตถิ)

สห คพฺพะณ ยา วตฺตตีติ

(อ.หญิง) ผู้เป็นไปกับด้วยครุฑ

=สคพฺภา (อิตถิ)

คพฺโห เป็นราคาทิตฺตทิต วิ.คพฺหา ชาโต สตฺโต =คพฺโห (สตฺโต)

😊 สปริโส (ราชา)

สห ปริสาหิ โย วตตตีติ

(อ.พระราช) ผู้เป็นไปกับด้วยบริษัท

=สปริโส (ราชา)

😊 สมุโล (รุกฺโข)

สห มุเลหิ โย วตตตีติ

(อ.ต้นไม้) อันเป็นไปกับด้วยราก

=สมุโล (รุกฺโข)

😊 สกิเลโส (มนุสฺโส)

สห กิเลเสหิ โย วตตตีติ

(อ.มนุษย์) ผู้เป็นไปกับด้วยกิเลส

=สกิเลโส (มนุสฺโส)

😊 สลีลํ (องค์)

สห ลีเสน ยํ วตตตีติ

(อ.อวัยวะ) อันเป็นไปกับด้วยศีระะ

=สลีลํ (องค์)

ภินนาธิกรณพหุพพิหิสมาส

คือ พหุพพิหิสมาสที่บททั้งสองมีวิภัตติต่างกัน

รูปสำเร็จเป็นคุณนามมีสำเนียงอายตนิบาตในสมาส แปลว่า
มี...ใน..., มี...ที่..., มี...ตลอด...

๖.๕ ภินนาธิกรณพหุพพิหิสมาส

😊 ลักษณะของสมาส

บทนาม + บทนาม (คำใดมีสำเนียงอายตนิบาตคำนั้นเป็นคำขยาย)

😊 เงื่อนไขของการสมาส

เมื่อนามนาม+นามนาม ในรูปวิเคราะห์นามทั้งสองมีวิภัตติต่างกัน
ตัวหนึ่งเป็นประธาน อีกตัวหนึ่งเป็นบทขยายลงวิภัตตินาม ทุ. – ส.
มณี กณฺฐุ ยสฺส โส =มณิกณฺโฐ (นาคราชา)

😊 วิธีแปล : แปลคำนามหลักขึ้นต้นด้วยคำว่า มี...จากนั้นตามด้วย สำเนียงอายตนิบาตของคำขยาย เช่น มี...ใน..., มี...ที่..., มี...ตลอด...

อนุบท		อัญญบท		บทสำเร็จ	คำแปล
บทหน้า	บทหลัง	ย	ต		
เอกรตฺตี	วาโส	-	อสฺสาติ	เอกรตฺติวาโส (ชโน)	ผู้มีการอยู่สิ้นคืนเดียว
อสี	หตฺเถ	ยสฺส	โส	อสีหตฺโถ (โยโร)	ผู้มีดาบในมือ
คนฺโธ	หตฺเถ	ยสฺส	โส	คนฺธหตฺโถ (ชโน)	ผู้มีของหอมในมือ
มาลา	หตฺเถ	ยสฺส	โส	มาลาหตฺโถ (ชโน)	ผู้มีพวงมาลัยในมือ
ฉตฺตํ	ปาณิมฺห	ยสฺส	โส	ฉตฺตปาณิ (ปุริโส)	ผู้มีร่มในมือ
อาวุธา	หตฺเถสุ	เยสํ	เต	อาวุธหตฺธา (โยธา)	ผู้มีอาวุธในมือ

ตัวอย่างคำศัพท์

😊 ทนฺทปาณิ (ปฺริโส)

ทนฺโต ปาณิมฺหิ ยสฺส โส

(อ.บุรุษ) ผู้มีท่อนไม้ในมือ

=ทนฺทปาณิ (ปฺริโส)

😊 วชิรปาณิ (สกุโก)

วชิรํ ปาณิมฺหิ ยสฺส โส

(อ.ท้าวสักกะ) ผู้มีวิเชียรในมือ

=วชิรปาณิ (สกุโก)

😊 ขคฺคหตฺโถ (ราชา)

ขคฺโค หตฺเถ ยสฺส โส

(อ.พระราชา) ผู้มีพระขรรค์ในมือ

=ขคฺคหตฺโถ (ราชา)

😊 ทานชฺฌาสโย (อุปาสโก)

ทานเ อชฺฌาสโย ยสฺส โส

(อ.อุบาสก) ผู้มีอธยาศัยในทาน

=ทานชฺฌาสโย (อุปาสโก)